

Ամիրդովլաթ Ամասիացի

ՕԳՈՒՏ
ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

eMatenadaran.

Ամիրդովլաթ Անասիացի
Օգուտ Բժշկութեան

«Aegitas»

Անասիացի Ա.

Օգուտ Բժշկութեան / Ա. Անասիացի — «Aegitas»,

Անատոմիային եւ ֆիզիոլոգիային վերաբերող տվյալները շարադրված են «Օգուտ բժշկության» աշխատության առաջին մասում: Ամիրդովլաթ Անասիացու աշխատությունների հիմքը օրգանիզմի ամբողջականության գաղափարն է, ըստ որի, բոլոր օրգաններն ու հյուսվածքները, նրանց ձեւը, կառուցվածքը եւ մյուս առանձնահատկությունները նպաստում են ամբողջ օրգանիզմի բնականոն գործունեությունը: Ամիրդովլաթ Անասիացին նկարագրել է սրտի, թոքերի, երիկամների, լյարդի, փայծաղի, ստամոքսի, աղիքների, միզասեռական օրգանների ձեւը, կառուցվածքը, դասավորությունը, դերն ու նշանակությունը: Նկարագրել է աչքի թաղանթների կառուցվածքն ու դերը, տեսողական նյարդերի ուղին: Ախտանշանակության, մասնավոր ախտաբանության եւ թերապիայի ասպարեզում կարեւոր են գարկերակի ողիքն ու հաճախականության, մեզի բաղադրության փոփոխությունների տվյալները տարբեր հիվանդությունների ժամանակ: Ամիրդովլաթ Անասիացին զբաղվել է նաեւ աստղաբաշխության հարցերով:

Содержание

Համառոտագրութիւններ	5
Գիրս այս կոչի ստածում	6
ՄԱՄՆ ԱՌԱՋԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ	10
Ա	10
ԱՌԱՋՆ ՈՒՍԱՆԻԼ ԶԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԶՉԱՔՆ ԵՒ ԽԱՓԱՆԵԼ ԶՄԱՀԱՑՈՒ ԴԵՂՈՑՆ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆՆ	10
Բ	12
Գ	14
Դ	15
Եւ այս է Դ բաժանումն բնութեան խառնուածոց կամօքն աստուծոյ. ամէն:	16
Իսկ թէ ո՛րպէս ծնանի տղան ի մօրն ի փորն այսպէս գիտացիր:	18
Եւ մարդակազմութեան յառաջն գոսկերքն յիշեմք եւ այլն ի կարգաւ աստուծով:	18
Ե	19
Կերպ ստեղծման գլխուն եւ ըղեղանն այս է	20
Կերպ ստեղծման սրտին	21
Կերպ յօրինվածոց լերդին թէ որպէս է	21
Կերպ ստեղծման փայծղանն թէ որպէս է	21
Կերպ ստեղծման թոքին թէ որպէս է	22
Կերպ ստեղծման լեղուին թէ որպէս է	22
Կերպ ստեղծման երիկամացն թէ որպէս է	22
Կերպ եւ պատմութիւն վասն ստամոքսին	23
Կերպ աղէճորտերուն եւ յօրինվածոցն նոցին	23
Կերպ ստեղծման հալաբշտին թէ որպէս է	24
Կերպ վասն կազմութեան աչացն թէ որպէս է	24
Կերպ յօրինվածոց ականջացն թէ որպէս է	25
Կերպ ստեղծման քթին թէ որպէս է	26
Կերպ շրթնացն լեզվին թէ որպէս է	26
Վասն ստեղծման ձեռացն թէ որպէս է	26
Կերպ յօրինվածոց ծծերուն թէ որպէս է	26
Կերպ ձվերուն եւ պատմութիւն	27
Конец ознакомительного фрагмента.	28

Ամիրդովլաթ Անասիացի Օգուտ Բժշկութեան

Համառոտագրութիւններ

Ձ= Վաղ. Պետ. Մատեն. ձեռագիր հմր 414

Ա= Վաղ. Պետ. Մատեն. Ամիրտովլաթի ինքնագիր

Բ= Վաղ. Պետ. Մատեն. հմր 732

Գ= քժ. Լ. Յովհաննիսեանի

Դ= Վաղ. Պետ. Մատեն. հմր 6275

Ե= Վաղ. Պետ. Մատեն. հմր 733

Զ= Վաղ. Պետ. Մատեն. հմր 734

Աճ.= պրոֆ. Աճառեան Հր.

Անգ. անպ. = Անգիտաց անպէտ. հրատ. Կ. Բասմաշեանի:

Խորշ. = քժ. Խորշոյ Մելիք – Փարսաղանեանի եւ ասագ դեղագործ Յակոբ Սէպէտեանի Մեկնաբանութիւն (անտիպ):

Գիրս այս կոչի ստածում

Յանուն Աստուծոյ գթածին եւ ողորմածին որ է օրհնեալ յաիտեանս ամեն: Գոհանալով փառաւորենք զնա, որ զարարածս ստեղծեաց, զերկինքն եւ զերկիր, զմարդ եւ զանասուն եւ զամենայն կենդանի, եւ զամենեսեան կերակրեաց իր շնորհին, եւ նմա փառք յաիտեանս. ամեն:

Եւ այսպէս էր գրեալ գրքիս շինողն, թէ յորժամ ես այս արուեստիս հմուտ եղայ եւ տեսայ շատ գրեանք որ շինած էր ի յայս արուեստն եւ շատաբանած, եւ մարդ կատարեալ չէր իմանար. եւ չկար գիրք մն, որ ինքն փոքր եւ համառօտ եւ օգուտ լինէր եւ մարդ օգտէր, որ ինքն հեշտ լինէր եւ փորձած եւ օգուտ:

Կամ եղեւ ինձ որ յայս յարուեստս շատ դովի ցուցանենք եւ գրենք զբժշկութեան չաքսն եւ ստուղուսաթն, որ է տարերքն, հուրն, օդն, ջուրն, հողն, եւ զմիզաճն, որ է բնութիւնն, եւ զխառնուածն, որ է սավտան եւ պալղամն եւ արիւնն եւ սաֆրան. գտեղծուածքն մարդուն եւ զկազմութիւնն ամենայն անդամոցն եւ զթպտիրն առողջութեան, եւ ճանաչել զերակն եւ զգոգն, որ է դարուրան, եւ զձեռնալուան, եւ զպօհրան, զմահու եւ զկենաց նշաննին, եւ զստածումն ամեն խլտին ի մի տեղ, եւ զատ ի զատ զբնութիւնն եւ զօրութիւնն, զշահն եւ զնշանն առաջագիտութեան ամեն հիւանդին. եւ զիտենալ զօղերն ամեն, եւ զտարուն Դ եղանակն, եւ զբնութիւն նոցա, եւ զպատճառն եւ զնշանն Ա Ա-ին եւ խառնուածին, եւ շինել զխառնուած դեղերն, որ է թարքիպնին:

Այսպէս գիր մն շինեցի ես անպիտան եւ անարժան նուաստ ծառայս Աստուծոյ Ամիրտովաթ բժիշկն Անասիացին ի մայրաքաղաքն ի Ֆիլիպայ, ի թվականութեանս հայոց ՋԺԵ ամին եւ ամսոյն ի դեկտեմբերի ԻԵ-ին, օրն հինգշաբթին, եւ ծնունդն էր փրկչին այլագեաց: Եւ այնչափ որ իմ ուժն ընկերեց՝ նա ջանացի զսա կատարել: Եւ ով կարդայ կամ օրհնակէ, թէ՛ եկեղեցական է, թէ բժիշկ է՝ մի՛ խափանէք, եւ ով որ ջանայ որ կտրէ մի թուղթ ի սմանէ եւ կամ գողանայ՝ նա բանադրած է ՅԺԸ հայրապետացն: Եւ ջանացէ՛ք, որ զբանադրանքն չի ընդունիք, եւ զինչ որ գրած է զայն արէք:

Չայս գրոցս անունն անուանեցաք Օգուտ բժշկութեան, որ տաճիկն քիֆայէթի ի տիպ ասէ: Եւ արարի զայս գիրքս երկու բաժին. եւ առաջի բաժինն է ուսումն բժշկութեան եւ թպտիր առողջութեան եւ ստածումն ամեն անձինն, եւ Բ բաժինն յիշէ զկերակուրն եւ զդեղերն նորա, որ ի Ա ի Ա են խառնուած, եւ զբնութիւնն եւ զօգտութիւնն եւ զօրութիւնն եւ զշափն առնելուն եւ զփոխան ամեն մեկին: Համառօտ ժողովեցի եւ գրեցի զհին եւ զնոր բժշկապետացն զխօսքն, որ զամեն մեկին անունն ի յիր տեղն պիտի յիշենք: Եւ արարաք զայս ի վերայ այբուբենի կարգաւ:

Եւ յառաջն ի վերն ցաւուն անունն է գրած եւ ի ներքեւն ցաւուն պատճառն է գրած եւ զնշանն, եւ ի ներքեւն զստածումն է գրած, եւ ի մէկ երեսն զտաքէ եղածն է գրած եւ ի մէկայլ երեսն զպաղէ եղածն է գրած, որ կարդացողին հեշտ լինայ:

Եւ զԳեղիանոսի զխօսքն է ընտրած, որ ասցել է, թէ բժշկին քան զԴ իրքն անցել այլ ճար չկայ. յառաջն որ զիտենայ զպատճառն, թէ ի՞նչ պատճառէ է, եւ ի խառնուածո՞ց է, թէ յարենէ՞ է, թէ սաֆրայէ՞ է, թէ պալղամէ, թէ սավտայէ. եւ ո՞ր անդամն է ժողվել եւ ի՞նչ պատճառ է որ ժողվել է, եւ Բ՝ զիտենայ զնշանն հիւանդութեան, եւ զպատճառն ցաւուն հասկանայ, որ ստածումն իրենն հեշտ լինայ, եւ Գ՝ որ ստածումն եւ թպտիր ստածման այն իրօքն, որ հիւանդութիւնն այնով փարատի, եւ բնութիւնն զօրանայ եւ առողջութիւնն ի տեղն գայ, եւ Դ այն է, որ զինչ բժիշկն ասէ՝ նա հիւանդն զամենն կատարէ անպակաս: Եւ շատ հիւանդութիւն կայ, որ ի յայս Բ իրաց ի գատ չէ, կա՛մ ի տաքէ կամ ի հովէ է. բայց Բ բաժանեցաք զտփերն, վասն տաքութեան եւ հովութեան. եւ պատճառ հովութեան եւ նշան, եւ պատճառ տաքութեան եւ նշան, եւ զամենն Ա տուփ մն եմ արել, ստածումն այլ տուփ մն եմ արել: Եւ յառաջն ցաւուն անունն եւ յետեւ զպատճառն եւ զնշանն, եւ այլ ի վայր ստածումն. զբժշկապետաց խօսվին այլ յիշեն, թէ մէկին որ վարդապետի մն խօսքն բարի խրատ լինի, մէկայլ վարդապետին խօսքն դիրաւ հասկանայ եւ հակառակ չգայ եւ խնդրուածքն կատարի աստուծով. ամեն:

Եւ զամէն իրք պիտի որ յայս գիրքս գիտենան. եւ պատճառն այս ասկերոս այն է, որ դուն զպատճառն եւ զնշանն եւ զստածումն, որ ի տաքութենէ լինի եւ կամ ի հովութենէ, եւ կամ Ա հիւանդութիւն գտնուս ի յերկու տուփն եւ զերկու բժշկին զխօսքն գրես, ի Ա ցանն ի Ա թղթին երեսն: Եւ այս գրքիս ձեռն խիստ աղէկ եւ հաւնելու է, եւ կարողացողին դժար եւ ծածուկ չի լինիր. եւ յորժամ աղէկ միտք դնես՝ նա իմանաս զխօսացն զհամն, եւ իմանաս զպատճառն եւ զնշանն զտաքութեան եւ զհովութեան, զստածումն թէ ո՞րպէս է հրամայած: Եւ այս ուսումն այնոր համար փառաւոր եւ պատուական է: Բայց թէ չի ճանաչէ զպատճառն եւ զնշանն, թէ ուստի՞ իցէ, կամ ի յարենէ եւ կամ ի սաֆրայէ կամ ի պալղամէ կամ ի սաւտայէ է. եւ զայս ամէնն պիտի որ աղվոր իմանաս որ ստածելն քեզ հեշտութեամբ լինայ:

Եւ ցանկս գրոցն՝ յառաջն համարձակ է թվով, եւ երկրորդն շինած է ի վերայ այբութենին, եւ այն Ա Ա դեղերուն զօրութիւնն է. եւ այն որ խառնուած թարքիպնուն զօրութիւնն է՝ այն այլ ի վերայ այբութենի է: Եւ թէ քեզ պիտենայ, որ գտնուս զաւշինդրն, կամ զանհոսն, կամ զանուխն՝ դու տե՛ս ի վերայ այբին. եւ թէ ուզենաս որ գտնուս զբրինձն, զբակլան, զբացվենեկն՝ դու տե՛ս ի վերայ բենին. եւ թէ ուզենաս որ գտնուս զգարին, զգառն, զգաբժիլն՝ նա դու տե՛ս ի վերայ գիմին. եւ այսպէս գտի՛ր կարգաւ մինչեւ ի քէն: Եւ զխառնուած դեղերն այլ այսպէս գտիր, որպէս ասան ասիան եւ ապքաման եւ աստաքի սալիմն եւ ինչ նման սոցա՝ ի վերայ այբին տես, եւ զմաճունն ի վերայ մենին տես, եւ զճուարիշն ի վերայ ճէին տես, եւ զշարապն ի վերայ շային տես, եւ զտլէն ի վերայ տիւնին տես, եւ դուրսն ի վերայ դատին տես. եւ այսպէս զնա՛ կարգաւ մինչեւ վիճարն ի գրոցն. եւ ի գրոցն վիճարքն զփոխանն է գրած. եւ այլ յետեւ զխրատն է գրած զԳեղիանոսի եւ զԲագարատայ. եւ այլ ի վերջն քիչ մն բան առաք ի Չախիբայ Խորոզմի շահէն եւ որպէս զէտ ստածումն է Ա Ա դեղերու զօրութիւնէ:

Եւ այլ իմացի՛ր, եղբայր, որ գիրքս մեր խօսքն չէ. առաջի իմաստասիրացն եւ բժշկական իմաստասիրացն եւ վերջին փիլիսոփայիցն եւ այս ամէն բժշկացն խօսքն է, որ է Բագարատն, եւ Գեղիանոսն, եւ Արճիճանիսն, եւ Տրուսն, եւ Արախասոսն, եւ Ռուֆոսն, եւ Դէվճանիսն, եւ Մասրճունն, եւ Յետուն, եւ Մասուվային որդին, եւ Ապուճարեհն, եւ Մասեհն, եւ Մահամատ Չաքարիային որդին, եւ Սապիթ Կոռանն, եւ Յունան, եւ Իսաղն, եւ Սինային որդին, եւ Դիատողն եւ Եհաննանն եւ այլ բազում ժողովուրդ, որ ի յայս արուեստս շատ աշխատել են: Մենք սոցա զգիրքն ընտրել ենք եւ գրել շատ աշխատանօք եւ այսմն հետէ գրեցի շատ աշխատանօք զայս ձեռամբ իմով:

Եւ շատ դժարութիւն եւ պատահումնք են քաշել ի յանօրինաց, ի յայլագգացն, ի դատաւորաց, ի թագաւորաց եւ իշխանաց. եւ շատ գրեանք էի ժողովել ի յԱրապոց եւ ի Պարսից եւ ի Թուրքաց. եւ շատ դարիպութիւն էի քաշել. եւ զժամանակին զչարն եւ զբարին եւ զպատահումնքն էի կրել, զհարստութիւն եւ զաղքատութիւն էի քաշել. եւ ի յերկրէ ի յերկիր շատ բժշկութեան զարուեստն էի գործել, եւ փորձել էի եւ իմ միտքն շատ դեղեր եւ թարքիպնի, եւ շատ ծառայել էի հիւանդաց, եւ մեծամեծացն եւ իշխանաց, եւ հագարապետաց, եւ հարիւրապետաց, եւ քաղաքացոց, եւ աղքատաց, մեծի եւ փոքու, եւ շատ չար եւ բարի էի տեսել. եւ հանց եղայ եւս հիմայ, որ ո՛չ հարստութեան կու խնդամ, եւ ոչ աղքատութեան կու տրտմիմ, եւ զամէն շարն ու զբարին մէկ կու տեսնում, եւ անհոգել են այս ամէն ցանկութենէն կենցաղոյս եւ յուսամ ի տէր Աստուած մեր Յիսուս Քրիստոս որդին միածին եւ երկուսասան առաքեալքն եւ սուրբ Գրիգոր յուսատրիչն Հայաստանեաց, եւ ՅԺԸ հայրապետն. եւ արարիչ տէր Աստուածն արքայութիւն պատրաստէ ձեզ եւ մեր ծնօղացն, եւ անարժան եւ անպիտան ծառայիս Աստուծոյ Ամիրտովլաթ բժշկին. եւ տէր Աստուած ձեզ արքայութիւն տացէ. ամէն:

Թարգմանեցաւ պատուական բժշկարանս ի մայրաքաղաքն ի Ըռումիայ, որ թարգմանի Տիլիպիայ, ի թվականիս հայոց ՋԺԸ ամին, ի դեկտեմբերի ԻԵ, որ ծնունդ էր փրկչին այլ ազգաց հաշուովն, ի կաթողիկոսութեան տէր Ըռոստակիսի, եւ եպիսկոպոսութեան տէր Յովակիմին: Որք կարդայք կամ օրինակէք՝ թողութիւն մեղաց խնդրեցէք ի Քրիստոսէ թարգմանողի գրոցս Ամիրտովլաթ բժշկին, եւ Աստուած զձեզ յիշէ իւր միսսանգամ զալուստն. ամէն:

Այլ եւ գվերջին գաշխատողն սորա գՊունիաթ Սեբաստացին, որ բագում աշխատանք կրեցաք ի յայս արուեստս, եւ բագում բժշկութիւն կատարեցաւ շնորհին աստուծոյ, եւ այս պատուական գրոցս խիստ հաւանեցաք եւ գրել տվաք ձեռամբ Կարապետ մանկանն ի թվականութեանս հայոց ՌՅԵ ամին, եւ քաղաքն ի Մարգուան: Յառաջն բնակեալ էաք ի Սամիսոն, եւ շատ գրեանք էաք ժողվել ի Հայոց եւ ի յայլ ազգաց. եւ յետոյ ազգն Ուռուսաց զօրացան եւ զՍեւ ծովուն եզերն աւիրեցին. եւ եկեալ ի Սամիսոն՝ գիշերով ասպատակեցին եւ գմեզ փախստական արարին, եւ գքաղաքն այրեցին, եւ զինչ գրեանք ունէաք՝ հրակէզ արարին. եւ մեք եկեալ փախստական ի Մարգուան՝ եւ գայս գիրքս գրել տվաք ողորմութեամբն աստուծոյ:

Աղաչեմ ձեզ, հայրք եւ եղբայրք, որ հանդիպիք սմա՝ կարդալով կամ տեսանելով՝ յոյժ խնամք տանիք սմա, զի յոյժ պատուական եւ գովելի է սա. եւ որ սիրով աշխատի այս արհեստս՝ բագում օգտութիւն գտանէ եւ բագում հարկիս կու ընդունի ի մարդկանէ եւ ի մեծամեծաց եւ ըռամկաց. եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

Սիրաք իմաստասէրն հրամայէ, թէ մի՛ ազահիր դու ամէն փափկութեանս քո, եւ մի՛ շռայլիք ի պէսպէս խորտիկս: Ջի ի բագում խորտկաց ծնանին ցաւք: Յագահութենէ բագումք մեռան. իսկ որ զգուշ լինի անձին իւրոյ՝ յաւելու ի կեանս իւր: Պատուեա՛ զբժիշկք ի պէտս քո, զի եւ սա Աստուծոյ արարեալ է. բայց բժշկութիւն ի բարձրելոյն է, եւ ժամանակ, զի ի ձեռն նոցա է բժշկութիւն քեզ. զի եւ նոքա գտէր աղաչեցցեն, զի աջողեցցի գործ նոցա:

Խօսք վարդապետաց՝ որ ասացեր են աշակերտաց, որ կու ուսանին:

Սաէ Բուկրատ եւ Գեղիանոս, թէ ով որ ուզէ կատարեալ բժիշկ լինի եւ հիւանդի պէտ առնէ՝ պարտ է որ յառաջն աշակերտէ, ապա վարդապետ կու լինի. գաղէկն եւ գվատն գիտենայ եւ ուսանի, թէ ո՛րպէս պէտ կառնեն, եւ ապա նորա հեշտ կու լինի: Եւ այլ ով որ ուզէ որ կատարեալ հեքիմ լինի՝ յառաջն կու պիտի որ գղեղերուն կերպն ճանաչէ, եւ ապա զբնութիւնն իմանայ, գերակն եւ գղարուրան ճանաչէ, եւ այլ նշաննի, որ ի հիւանդն երեւանայ, եւ գղեղերուն շինելն ի վարպետէ տեսնու եւ ինքն այլ թարճիպա ունենայ, եւ գամէն դեղ յիր տեղն տայ, որ զէն չառնէ, եւ զինչ որ առնէ՝ ձրի չայնէ, որ մարդկանց վնաս չի գործէ:

Եւ բժիշկն խելօք եւ հարկետր եւ հնագանդ եւ խրատատու պիտի, եւ արբեցող, ազակ եւ տամահի չի պիտի: Աղքատասէր եւ ողորմած, հաւատարիմ եւ աստուածապաշտ եւ սուրբ մարդ պիտի: Եւ թէ զհիւանդին ցան չիմանայ՝ նա դեղ չառնէ, որ զիր անունն չի կոտորէ: Եւ թէ յիմար լինի՝ նա լան այն է, որ չի տանին առ հիւանդն, եւ ոչ գնա բժիշկ համարին:

Եւ այլ գիտացիր, որ Ե իրք պէտք է բժշկին. Ա, որ իմանայ զօդն քաղաքաց, Բ, որ իմանայ զեղանակն, Գ, որ իմանայ հիւանդին գմահն եւ գկեանքն, Դ, որ իմանայ հիւանդութեան պատճառն եւ զբնութիւն հիւանդին, Ե, որ իմանայ գղեղին բնութիւնն եւ զօրութիւնն: Եւ թէ գայտոք իմանայ եւ ի միտ առնէ՝ բժիշկ է կատարեալ, եւ թէ չէ՝ նա չէ բժիշկ եւ իմաստուն, եւ ոչ ունի մասն բժշկութեան: Որպէս հրամայէ Ամիրտովլաթ բժիշկն, թէ՛

Եղի՛ր հետեւող իմաստութեան հետ.

Եթէ չուսանիս՝ բժիշկ ես անգէտ:

Լինիս դու իմաստուն՝ արա՛ բանիս պէտ:

Գրոցս անունն է անգէտի անպէտ:

Եւ գոր օրինակ հողմն որ ի հիւսիսոյ շնչէ, զօդն լնու ջրով, – վասն զի հիւսիսոյ կողմն խաւարային է եւ գիջային, զի ոչ լոյս եւ ոչ ջերմութիւն արեգական հասանի անդ, եւ որք անտի շնչեն օդք՝ լի են խոնաւութեամբ, գամպսն լնուն ջրով, – սոյնպէս տրտմութիւնք լի են ջրով եւ մթացուցիչք խաւարով եւ լնուն գաչքս արտաստօք: Եւ գոր օրինակ հարաւային հողմն լի է լուսով եւ ջերմութեամբ, եւ հողմն որ անտի շնչէ՝ պարզէ զօդն եւ ցամաքեցուցանէ եւ լուսաւոր գործէ, – սոյնպէս եւ խնդութիւն գամպ տրտմութեան փարատէ ի հոգոյն եւ լուսաւոր խնդութեամբ գհոգիս լնու: Իսկ գհոգի մարդկան կապեալ լինի, շունչ ի մէջ կալով հոգոյն եւ մարմնոյն, եւ նա է կապ հոգոյն: Եւ հոգին կապեալ է ի շունչն, եւ սակաւ ինչ թանձրագոյն քան

զանօսութիւն հոգոյն: Եւ շունչն կապեալ է ընդ երակն եւ ընդ արիւնն. իսկ արիւնն կապեալ է ընդ մարմնոյն, եւ յայտ անտի է, յորժամ կամի ոք հեշտ սպանանել զմարդ՝ զերակն արձակէ, եւ ի պակասել արեանն՝ ընդ նմին եւ շունչն պակասի: Յայնժամ հոգին, իբրեւ ի կապանաց արձակեալ, հեշտ ելեալ գնայ ի մարդոյն: Վասն այնորիկ անախտ եւ անմարմին հոգին ընդ մարմնոյ ախտս հեշտանայ, զի ընդ շնչոյն կապեալ է, եւ շունչն ընդ մարմնոյն, եւ հոգին ի ձեռն մարմնոյն եւ շնչոյն ընդ մարմնոյն ցանկութիւնսն հեշտացեալ ախտանայ, եւ որպէս զցաւսն եւ զհիւանդութիւնսն մարմնոյ զգայ ի ձեռն շնչոյն, եւ զկարիս քաղցոյ եւ ծարաւոյ եւ զցաւս հարուածոց կրէ, թէպէտ ինքն անկարիս է եւ անմարմին. այսպէս ի ցանկութիւն եւ հեշտութիւն մարմնոյն: Բայց որ գոյացոյց զհոգին եւ ստեղծ զմարմինն եւ միաւորեաց զսոսա՝ զբովանդակ ինքն գիտէ. եւ նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ ՌԻՍՈՒՄՆ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ

Ա

ԱՌԱՋՆ ՌԻՍԱՆԻԼ ՉԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ՉՉԱՔՆ ԵՒ ԽԱՓԱՆԵԼ ՉՄԱՀԱՅՈՒ ԴԵՂՈՅՆ ՉՕՐՈՒԹԻՒՆՆ

Եւ այլ իմացի՛ք, որ գայս բժշկութիւնս պատեհ է որ ամէն մարդ ուսանի, զի այն պատճառին համար որ քան գայս փառաւոր ուսումն չկայ, որ հանապազ մարդուն գառողջութիւնն կուզէ, եւ տէր Աստուած քան գմարդն փառաւոր ու պատուական իրք չէ ստեղծեր: Եւ գրած է ի Հին Կտակարանքն, թէ Մովսէս հիւանդացաւ, եւ եկին նորա սիրելիքն եւ ասացին, թէ դեղ արա քեզ. եւ նա ասաց, թէ ով ինձ գայս հիւանդութիւնս երեսո՛ւ նա գղեղն եւ գտածումն այլ ինքն տայ. եւ ձայն եղեւ ի վերուստ, թէ դեղ արա քեզ, զի դեղն այլ ես եմ ստեղծել եւ ստածումն այլ իմ հրամանաւն է. եւ դեղ արա քեզ, եւ ես տամ գառողջութիւն: Ամէն դեղոց եւ ցաւոց տվողն Աստուած է, եւ ամէն ցաւու Աստուած դեղ է ստեղծել, զարդ գմահն՝ որ ճար չկայ: Այլ ասացեր են բժշկապետքն, թէ բժշկութեան արուեստքն օգոստ է անձինն, որպէս աղօթքն եւ ողորմութիւնն օգտէ հոգոյն. եւ այլ պատեհ այն է, որ յառաջն մարդուն անձն առողջ լինի եւ ապա աղօթէ առ Աստուած. եւ որ չի լինի առողջ մարմնով՝ ոչ կարէ ծառայել Աստուծոյ հոգով. եւ այս պատճառովս այս բժշկութեան արուեստս պատուական եւ փառաւոր եղաւ:

Եւ գիտացի՛ր, որ յառաջն այս ուսումն ի շելլենացոց ելաւ. եւ յետոյ ուսան ի նոցանէ Հնդիկքն. եւ յետ այնոր ուսան Հռոմաց իմաստասէրքն: Եւ ի Հնդկաց մէջն այս ուսումն քիչ էր եւ նուազ եւ վատուծ. եւ շատ չարչարանօք կու ուսանէին. եւ բայց Հռոմաց իմաստասէրքն հեշտ արարին եւ աղէկ ուսան եւ ուսուցին ամէն ազգին, եւ նոցա բնութիւնն աղէկ եւ նմանութիւն էր այս արուեստիս, եւ աղէկ կարդային եւ կատարէին:

Եւ թագաւորաց եւ մեծունաց պատեհ է, որ իմաստուն եւ ճարտար արուեստաւոր բժիշկ մն ի մօտն պահէ, այնոր համար որ յորժամ պիտենայ՝ տեղաց մն այլ չի փնտռեն, կամ այլ յերկրէ բերեն, եւ հանապազ մարդն առողջ չի կենար:

Եւ դարձեալ ասացին իմաստասէրքն, թէ թագաւորաց սահմանքն է, որ զօրք կովուն ժողվեն եւ տուն շինեն եւ ի մէջն դնեն զսլեհնին եւ պահեն այն ատուրն համարն, որ թէ չարկամն յայտնի ի դիհաց մն՝ նա բանան գայն տունն, որ սլեհն կայ ի ներս, եւ հանեն զսլեհն եւ բաժանեն զօրացն եւ հեծելին: Թէ չարկամ չի կենայ՝ այն սլեհն ի յայն տունն մնայ, եւ ի ժիր գայն սլեհնին աշել կու պիտի եւ պահել ատուր մն պիտեան:

Եւ հաքիմն այլ կու պիտի որ ուսումն եւ իմաստութիւն ունենայ եւ ճարտար լինենայ ի յիր արուեստն, եւ դուլ եւ վատուծ եւ նենգաւոր եւ ռիսասիրտ չի լինայ. շատ գրեանք լինի տեսնել եւ ի վարպետէ կարդացել, եւ իր մտացն շատ ստածումն լինի փորձել, եւ բարեմիտ եւ խրատատու լինայ. եւ կծնի եւ գողի եւ գանձասէր եւ տամահի չի լինի, եւ աղքատաց իրք չի քննէ եւ Աստուծոյ սիրուն համար դեղ առնէ: Եւ թէ այսպէս որ գրեցի չի լինի եւ հակառակն լինի՝ լաւն այն է, որ գայնպիսի բժիշկն չի տանին առ հիւանդն եւ դեղ չառնէ հիւանդին: Այն պատճառին համար, որ մարդն որպէս քաղաք մն է, եւ բնութիւնն թագաւոր է քաղաքին, եւ ցաւն հիւանդին որպէս չարկամն է քաղաքին եւ ի ժիր կուզէ զքաղաքն աւիրէ. զի դեղերուն բնութիւնն զետ սլեհ է, որ կովուն ժամն հաքիմն որպէս սլեհտար է: Բայց կու պիտի որ աղէկ, ճարտար եւ սլիկ լինայ եւ գիտուն, եւ զատենն աշէ. որ ժամ թագաւորին կովու ժամն ի՞նչ կու պիտի՝ իմանայ. եւ թէ չարկամն թագաւորէն հեռի լինի, եւ թագաւորն սլեհ ուզէ՝ պատեհ է որ սլեհտարն նետ եւ աղեղն տայ. թէ չարկամն այլի մօտի գայ՝ ըրումք տայ. թէ հանց որ ի թագաւորն կցի՝ նա թուր տայ: Թէ այսպէս չայնէ սլեհտարն, զհակառակն այնէ՝ եւ թպտիր կովուն աւիրի եւ չարկամն յաղթէ

գթագաւորն եւ զօրանայ: Եւ բժիշկն այլ այսպէս պատեհ է որ զամէն իրք յատենն տայ եւ իմաստութեամբ առնէ եւ ճարտարութեամբ, եւ զամէն իրաց զատենն տեսնու եւ այնէ. հանց որ մէկի մն որ լուծման դեղ պատեհ լինայ՝ նա վերաբերութեան դեղ չտայ, եւ յորժամ գարէջուր պատեհ լինի՝ մուգաւարայ չիտայ, եւ զինչ որ հիւանդին տալու է՝ ատենն տայ եւ ի վերայ ուժին եւ ի վերայ հիւանդին տայ. եւ թէ հանց որ հակառակն այնէ՝ աւիրէ գթպտիրն եւ զբնութիւնն, զցան աւելցնէ, եւ հիւանդին մեռնելուն թպտիրն ի բժշկին անգիտութենէն լինայ:

Բայց բժիշկն կու պիտի որ գիտուն եւ իմաստուն եւ հանց որ թագաւորն գնորա խօսքն ընդունի. եւ յորժամ թագաւորն կերակուր ուտէ՝ նա բժիշկն խէչն լինայ եւ աշէ ի կերակուրն եւ նստի ի մօտն. թէ կերակուրն վնասակար եւ զենարար իրք լինի, որ անկից գէն հասնի թագաւորին՝ նա չի թողու որ ուտէ, այնոր համար որ թագաւորաց եւ մեծունաց չարկամն շատ է: Եւ այն կերակուրն, որ մահացու դեղ կայ՝ նշան ունի եւ երեւումն: Շանց որ ի բրինձն կենայ մահացու դեղ՝ նա ի վրան գէտ դեղին ջուր գայ. եւ թէ ի գինին լինի՝ նա ի մարդուն աչքն գէտ արին երեւնայ կամ գէտ արեան ջուր եւ սեւ սեւ ծներ երեւայ: Եւ թէ ի վարդն լինի՝ նա տերեւնին թոռնի եւ ճղքտած երեւնայ. թէ մահացու դեղն ի կապան եւ ի հալան լինի օժած՝ նա կապան մթնգուն երեւնայ եւ պեղծ երեւնայ աշիչն մարդուն, եւ թէ կապան սեւ լինի՝ զան մարդ դժուարութեամբ ճանաչէ: Եւ ամէն մահացու դեղոց դեղ մն այլ կայ որ փարատէ գղեղն մահացու, եւ զանունն եւ զպատճառն եւ զնշանն կամիմ յիշել, թէ Աստուած կամի, ի յայս գրքին վերջքն Աստուծոյ զօրութեամբն:

Եւ այլ հանց կու պիտի, որ թագաւորն զբժիշկն հարկետր եւ պատուական տեսնու Գ իրաց վերայ. նախ եւ առաջինն՝ որ է ի վերայ առողջութեանն եւ կենդանութեանն. եւ Բ ի վերայ ըռզակի, եւ Գ ի վերայ տանն եւ ընտանեաց. եւ այլ մարդիկ գայս փառս չունին որ բժիշկն ունի: Առաջի կենդանութիւնն այն է, որ իրք մն շինէ բժիշկն, որ հիւանդին սիրտն չուզենայ, բայց կենդանութեան համար ուտէ եւ հանի զբժշկին շինածն: Եւ ի ըռզակն այն է, որ հրամայէ, թէ այսպիսի իրք առնու կու պիտի. եւ թէ քանի կծնի է թէ գողի է թագաւորն՝ նա առնու վասն առողջութեան պատճառին համար. եւ յորժամ ողջանայ՝ խնդութիւն եւ ուրախութիւն լինի: Եւ այն որ ի վերայ զաւակաց եւ ընտանեաց իշխանութիւն ունի՝ միամտութեամբ մտէ եւ տեսնու, եւ կպչի ի ձեռվին եւ տեսնու զերակն, եւ թէ ի յանդամոցն թէ ի ծածուկ տեղացն ցաւ կայ՝ բանայ եւ տեսնու բժիշկն եւ զամէն ծածուկ խորհուրդն նորա ասեն: Եւ պատեհ է որ բժիշկն գէտ խոստովանահայր լինի եւ զամէն ծածուկ խորհուրդն պահէ: Թէ բժիշկն այսպէս չի լինի՝ ինքն չէ բժիշկ: Եւ պատեհ է բժշկին, որ հարկետր եւ ծանրագլուխ լինի, եւ ձեռքն ի շնահատր եւ ոտքն թեթեւ լինի եւ ուսման տէր. եւ զինչ որ հիւանդին տայ՝ նա ամէնն օգուտ լինայ: Եւ թէ բժիշկն ծանր-ձեռք լինայ եւ ոտքն ի շնահատր չի լինի՝ որքան որ ուսումն ունենայ, զինչ որ հիւանդին տայ՝ նա ամէնն օգուտ չի լինի: Եւ գայն Աստուած գիտէ:

Բ

Գիտցի՛ր, որ շատք կան, որ գանձուն բժշկութեան յանձն են առել եւ զինքն բժիշկ է անուանել. թէ հարցանես թէ ի՞նչ է բժշկութիւն՝ եւ չի գիտէ զինչ գործէ եւ ոչ կարէ պատասխանի տալ. զի այնոր համար որ ի վարպետէ չէ կարդացել, եւ թէ կարդացել է՝ նա չէ հասկցեր եւ կամ մոռացել է: Եւ անգիտութիւն է, որ այսպիսուն մարդ իրք ունին եւ կամ հարցանեն եւ զբանին զատաջքն եւ զվերջքն, զի չի գիտէ զինչ գործէ: Եւ խելաց ճանապարհն եւ գիտութիւնն այսպէս պիտի, որ զայս արուեստիս զձեն զամենն ուսնի զգործն եւ հասկնայ: Եւ իմաստնոյ այսչափ խրատս հերիք է ուսնողին:

Եւ այս արուեստիս սկիզբն առնենք եւ ասենք զինչ պիտեւան է մեզ համառօտ: Եւ այս բժշկութեանս չափ այս մեր վարդապետացն խօսքն հակառակ է ասցած եւ ասէ-

Դէվճանիսն ասէ, թէ բժշկութիւնն արուեստ մն է, որ զկենդանութիւնն առողջ կու պահէ, եւ զհիւանդն ստածէ եւ առողջ առնէ, թէ Աստուած կամի զայն՝ որ առողջ լինալոց է:

Ֆալօսն ասէ, թէ երկու իրք է, մէկն ուսումն է եւ մէկն գործելն է. եւ գործելն այլ Բ ցեղ է. յառաջն այն է, որ զառողջութեան թպտիրն այնել, եւ Բ այն է, որ ստածեն եւ բժշկեն զհիւանդն, եւ Գ ձեռաց գործն է, որ կամ ի միսն, կամ ի կաշին է, եւ կամ ի ոսկորն է մարդուն, որպէս կոտրելն եւ կարելն եւ խարելն: Որոյ ոսկորն կոտրի՝ եւ կապեն, եւ որ ի տեղացն ելնէ՝ ի տեղն ձգեն. եւ գործն այլ Գ բաժին է, եւ յառաջ բնութեան ուսումն, եւ այն ալ Բ բաժին է:

Բայց հինայ յիշեմ բնութեան ուսումն այլ. Չ բաժին է. յառաջն այն է, որ գիտենայ զքո հիւսն, որ է ըստուգասաթն, որ է հողն եւ ջուրն եւ քամին եւ կրակն. եւ Բ, որ յիշէ զասոց խառնվիլն յիրար, որ միգաճ ասեն, եւ Գ, որ յիշէ զխառնուածն, որ է սաֆրան եւ արիւնն եւ պալղամն եւ սավտան, եւ Դ, որ յիշէ զմարդակազմութիւն ամէն անդամացն եւ զամէն մէկի ուժն զատ ի զատ, եւ Ե, որ յիշէ զօրութիւնքն, որ է բնութեան ուժն եւ կենդանութեան ուժն եւ իմաստութեան ուժն, եւ Չ, որ յիշէ զգործն այս ուժերու:

Բայց ի յայս արուեստիս ի մէջն վարպետաք են եկեր եւ հինգ բաժան արել: Յառաջն դեղերուն ճանաչելն, որ բժիշկն ի գործ կու արկանէ ամէն հիւանդութեան ի դուսէն, որպէս տիմէտնի եւ նուտուլնի եւ տլէնի եւ որ նման է սոցա. եւ երկրորդ՝ որպէս ձեռաց գործն – կտրելն եւ կարելն եւ ճղքելն եւ խարելն եւ երակ առնելն եւ ապիկիս արկանելն եւ որ նման է սոցա, որ պիտի յիշվի. եւ երրորդ՝ թպտիրն կերակրոց եւ ընպելեաց, որ զբնութիւնն ըզորդէ մարդուն, որ առողջութիւնն առողջ լինի. եւ չորրորդ՝ որ ստածէ դեղերով, որ վերաբերութիւն այնէ եւ լուծումն այնէ եւ կամ զլուծեալն կապէ կամ զանձն տաքցնէ կամ հովցնէ, կամ զիճացնէ եւ կամ չորացնէ, եւ հինգերորդն այն է, որ բժիշկն ճանաչէ եւ իմանայ զհիւանդին ցան, որ ստածումն հեշտ լինայ: Եւ զամէն մէկ ի յիր տեղն յիշեմ, թէ Աստուած կամի:

Եւ չաքն ըստողութեան: Գիտացի՛ր, որ ի յայս ըստողութեան չաքին բժշկապետքն շատ խօսք են ասացեր մէկ մէկին հակառակ:

Բայց Ըռոֆօսն եւ Անտարիմախոսն եւ Էհանան ասել են, թէ ըստողութեան այն է, որ ամէն գործոց հիւսն է. եւ ինքն գործէ զամէն գործ:

Եւ Գեղիանոս եւ այլոց բժշկապետքն ասացին, թէ ըստողութեան այն է, որ ամէն իրք յառաջն ի յիրմէն լինայ եւ յետեւ ի յինքն դառնայ:

Բագարատն եւ Մահամատ Չաքարիային որդին եւ Մինային որդին ասեն, թէ ըստողութեան հիւսն եւ սերմն է ամէն արարածոց, եւ ինքն կրակն է, եւ հողն է, եւ ջուրն է, եւ հողն է, եւ ամէն իրք ի դոցին խառնելուն կու գոյանան՝ ուժովն եւ գործովն եւ զօրութեամբն: Եւ այս չորսին Բ թեթեւ է եւ Բ ծանր է. կրակն եւ քամին թեթեւ է. եւ ջուրն եւ հողն ծանր է. եւ հողն ի յամէնուն մէջ տեղն որպէս կէտ ի մէջ բոլորի է, եւ ջուրն պատել է զհողն, եւ քամին պատել է զջուրն, եւ կրակն պատել է զքամին: Եւ այս ամէնն Աստուծոյ զօրութեամբն է յօրինած:

Եւ ի վերայ այսոր խօսքն է ասացած, թէ զինչ ի յաշխարհս արարիչն Աստուած ստեղծել է՝ երեք իրք է. եւ ի յայս իրեք իրացս ի զատ այլ իրք չի կայ, – կա՛մ կենդանի է, որ է ամէն կենդանի, եւ կամ բուսունք է, եւ կամ այն է՝ որ քարանց ելանէ: Եւ զայս ամէնն

Երեւելի տեսանեմք, որ բոյսն ի գետնէն ելանէ ջրով, եւ օդն եւ տաքութիւնն ի յինքն տպաւորի արեգականն, որպէս որ մէկ մի հունդ ցանէ ի գետինն եւ ջրէ գինքն, թէ օդն եւ արեգակն ի յինքն չի հասնի՝ եւ չի բուսանիլ, եւ թէ բուսնի՝ չի կատարեալ բուսնի. եւ այնոր համար որ ամենուն հիմն այս չորս նիւթն է հրամանաւն Աստուծոյ եւ անեղին եւ անմահին ամէն:

Բայց կենդանին գոժն եւ գորութիւնն ի կերակրոց կու առնէ. եւ կերակուրն ի բուսոց լինի. եւ բուսն ի նիւթոյ գոյանայ եւ սնանի, ի յարեգակնէն եւ ի գիճութենէն եփի եւ հասնի կատարեալ: Եւ այն տեղն որ արեգակ չի ցաթէ՝ իսկի բոյս եւ անասուն եւ կենդանի չի լինի. եւ իմացվաւ որ ամէն գոյութեան պատճառն ի յայս չորս նիւթէն, եւ իւրեանց խառնվիլն արարչին հրամանաւն է: Ամէն մէկին խառնվիլն մէկ մէկի հակառակ է ստեղծել արարիչն Աստուած իւր կարող գորութեամբն, եւ անունն արարածքն է անուանել: Եւ փառք արարչին եւ անմահին աստուծոյ, որ է օրինեալ անգրաւ յաիտեանս. ամէն:

Գ

Իմացի՛ր, որ բնութիւնն չորսն մէկ մէկ է, եւ չորսն խառնած է. եւ յառաջն տաք է, եւ երկուսն հով է, եւ երեքն գէճ, եւ չորսն չոր. եւ չորսն այլ որ խառնուած են՝ առաջինն տաք է եւ գէճ, եւ երկուսն տաք է եւ չոր, եւ երեքն հով է եւ գէճ, եւ չորսն հով է եւ չոր. եւ ինն այն է, որ մտիթատիլ է ընդ տաքութիւնն եւ ընդ հովութիւնն եւ ընդ գիճութիւնն եւ ընդ չորութիւնն. եւ այս մտիթատիլն է հիմն ամէն կենդանութեան եւ այսոր պատճառն այլ նիւթին խառնուածէն լինի ուժովն եւ գորութեամբն. այս խառնվելուն պատճառն երկուք է. մէկն ըզորդ եւ մէկն հակառակ է:

Բայց այն խառնվիլն որ ըզորդ է՝ այն է որ ի մարմինն այս Դ նիւթին բաժինքն իրար խառնին ըզորդ, որ հանց որ մէկ մէկն աւելի եւ մէկն մտիթատիլ լինի: Եւ այն խառնվածն որ հակառակ է՝ ի յայս Դ նիւթէն մէկ-մէկ աւելի լինի, որպէս ջուրն, եւ մէկն պակաս՝ ասեն, թէ այս բնութիւնն հով է. եւ թէ հողին բնութիւնն աւելի լինի՝ եւ ասեն, թէ բնութիւնն չոր է. եւ թէ կրակն եւ քամին եւ Բ այլ աւելի լինի՝ եւ ասեն, թէ այնոր բնութիւնն տաք է չոր է. եւ թէ հողն եւ ջուրն մէկ-մէկ բաժին աւելի լինի՝ եւ ասեն, թէ այնոր բնութիւնն հով է չոր է: Եւ այսպէս է բնութիւն մարդուն, որ մէկ մէկի հակառակի խառնուածոցն:

Եւ այլ օրինակ ցուցանենք քեզ, որ հեշտ հասկանաս եւ իմանաս, թէ որպէս է: Օրինակն այս է, որ թէ գնճուֆրն եւ իսպիտակ դեղն եւ գթանաքն եւ գոնեխն յամենէն առնուս մէկ մէկ մասն եւ զամէնն տրորես եւ յիրար խառնես՝ անպատճառ որ գուն մն կու լինի՝ որ ի յայս գուներս չի նմանիր. եւ թէ քիչ մն մէկէն աւելի լինի՝ նա հակառակ լինայ այն առաջին գունին, եւ թէ պակսեցնես՝ նա այսպէս գուն վոխի: Եւ այլ իմացի՛ր, որ այս՝ մտիթատիլ միգաճն է որ ասեն, զի այս բանս մարդուն բնութիւնն է, եւ այլ կենդանոցն չէ: Բայց այս մտիթատիլն որ կասենք ի մարդուն բնութիւնն՝ այս այլ ճշմարիտ չէ. բայց խելօք իմացան, որ քան զայլ կենդանուն՝ մարդուն բնութիւնն մտիթատիլ է, եւ քան զամէն անդամն մարդուն՝ կաշին մտիթատիլ է, եւ քան զամէն կաշին՝ ձեռացն կաշին աւելի մտիթատիլ է, եւ քան զձեռացն կաշին այլ մտիթատիլ՝ մատն ծարերունն է, եւ քան զայս անցել այլ մտիթատիլ չի կայ:

Դ

Գիտացի՛ր, որ այս խառնվածոցն բժշկապետքն ախլատ ասեն, եւ այսոնք Դ են – սաֆրան եւ արիւնն եւ պալղամն եւ սավտան: Եւ գիտացի՛ր, որ արեան բնութիւնն տաք է եւ գէճ, եւ իր ընծայման տեղն լերոն է եւ ունի գողն: Եւ պալղամին բնութիւնն հով է եւ գէճ, եւ ունի գջրին բնութիւնն, եւ իւր տեղն յանձն է եւ թոքն է: Եւ սաֆրային բնութիւնն տաք եւ չոր է, ի կրակին բնութենէն. եւ իւր տեղն լեղին է: Եւ սաւտային բնութիւնն հով է չոր է, եւ ունի գիողին բնութիւնն, եւ իւր բնական տեղիքն փայծաղն է: Եւ այլ գիտացի՛ր, որ այս խառնուածն երկու կերպով է. եւ մէկն այն է, որ բնութեամբ են, եւ այն ի մարդուն անձն գորութիւն ունի, եւ երկուքն՝ որ չէ գորութեամբ եւ բնութեամբ, եւ այն չօգտէ անձինն: Եւ այն արիւնն որ բնութեամբ են՝ նշանն այն է, որ ի դվամն մոտեցատիլ լինայ, եւ ի թանձրութիւն եւ ի նօրութիւն ոչ թանձր լինի եւ ոչ նօսր. եւ գունն ի խիստ կարմիր եւ համն քաղցր, եւ հոտած չի լինի. եւ յորժամ յանձնէն ելանէ՝ շուտ թանձրանայ: Եւ այսպէս արիւնն գուշակէ գառողջութիւնն եւ ուժովութիւնն, եւ զանձն աղէկ սնցնէ եւ զերեսին գունն կարմիր եւ պայծառ առնէ: Եւ այն արիւնն որ չէ բնութենով՝ Է գեղ է. մէկն այն է, որ թանձր եւ մթնգուն լինի, եւ գուշակէ զլերդին տաքութիւնն եւ զչորութիւնն, եւ Բ՝ որ խիստ նօսր լինի. գուշակէ որ լերդին հովութիւնն եւ չոր գիճութիւն կայ. Գ՝ որ ի սպիտակութիւն քշտէ. գուշակէ որ հովցել է լերդն եւ կալուած կայ. Դ՝ որ գունն ի դեղնութիւն քշտէ, եւ համն այլ նոյնպէս եւ լեղութիւնն այլ. գուշակէ, որ սաֆրայ է դարձել, եւ Ե՝ որ հոտն հոտած լինի, գուշակէ որ արիւնն ի յանձն փտել է: Զ՝ որ համն աղի լինի. գուշակէ, որ աղի պալղամ է խառնել ի յինքն, Է՝ որ ի վրան փրփուր ունենայ. գուշակէ որ բնութիւնն գիճութիւն կայ եւ յանձն քամի կայ գեղ ու գեղ, հակառակօք:

Եւ պալղամն որ բնութեամբ լինի՝ նշանն այս է. – ի թանձրութիւնն եւ ի նօսրութիւն մոտեցատիլ լինայ, բայց ինքն ի նմանութեամբ յայն կերակրէն է որ ի ստամոքն կիսայեփ լինի: Եւ թէ պալղամն այս կերպովս լինայ՝ նա զանդամքն եւ զոսկերքն կակոդ կու պահէ, թէ շատ աշխատի՝ նա զէն չի առնէ. եւ յորժամ կերակուրն ի ժմէ անցնի եւ ի ստամոքն կերակուր չի կենայ՝ նա այս պալղամն զկերակրին տեղն կու բռնէ եւ զանձն կու կերակրէ. եւ ասկից յիստակ արիւն ընծայի այնոր համար, որ պալղամն կերակուր մն է անհալ:

Եւ պալղամն որ բնութեամբ չի լինի՝ Դ գեղ է. յառաջն թթու է, եւ ինքն ի յայլ պագի պալղամնուն վրան հով է եւ չոր. գուշակէ որ չկարէ հալել զկերակուրն. նա ստամոքն պաղել է եւ միջի փորոքն պաղել է. եւ Բ գեղ պալղամն աղի է եւ ինքն ի յայլ պագի պալղամնուն վրայ տաք եւ չոր է. գուշակէ հազ եւ ծարաւ եւ քերվիլ անձինն. եւ Գ գեղ պալղամն այն է, որ ի տաքութիւնն եւ գիճութիւնն աւելի է քան զայլ պագի պալղամնին. գուշակէ որ արիւնն աւելի է եւ փորոքն տաքցել է. եւ Դ գեղն զէտ հալած սպիկի է. ինքն հով է եւ թանձր է քան այլ պագի պալղամնին. գուշակէ որ ստամոքն հովցել է եւ ի փորոքն դուլինձ:

Եւ սաֆրան որ բնութենով լինի՝ նշանն այն է, որ լատիֆ լինի եւ կարմիր լինի եւ յիստակ եւ պայծառ, եւ համն լեղի լինայ. եւ սաֆրան որ այս կերպովս լինի՝ նա զստամոքն տաքցնէ եւ զկերակուրն հալէ եւ զաղիքն ի յաւելուածոցն յիստկէ եւ սրբէ զհովութիւնն որ յաղիքն է ժողվել. եւ սրբէ զանձն եւ թեթեւ առնէ, եւ զարիւնն նօսր եւ յիստակ առնէ եւ ի բարակ երկնին աղէկ է իւր գայլելն եւ գնալն:

Եւ սաֆրան որ բնութեամբ չի լինի՝ ինքն Դ գեղ է. յառաջն այն է որ գունն դեղին լինի, եւ պատճառն այն է, որ բնութիւնն գիճութեանն ի յինքն է խառնել եւ իւր տաքութիւնն պակաս է քան զբնութեան սաֆրային. գուշակէ որ զկերակուրն յուշ մարսէ եւ զանձն վատուժ առնէ. եւ Բ գեղ սաֆրան այն է, որ զէտ հալկթի դեղնուց լինայ. պատճառն այն է, որ թանձր պալղամին գիճութիւնն ի բնութեանն սաֆրան է խառնել. եւ այսոր տաքութիւնն պակաս է քան զամէնն. գուշակէ զայն ջերմն, որ դիպ ասեն եւ շատր ալ դիպ, եւ ծարաւ եւ տաքութիւն փորոքին. եւ Գ գեղ սաֆրան այն է, որ գունն զէտ քուռաս է, եւ սաֆրան որ այս կերպովս լինի՝ շատն ի ստամոքն լինի, եւ իր պատճառն այն է, որ զգէճ իրվին շատ լինի կերել. գուշակէ ստամոքին վատութիւնն եւ լերդին, եւ զվնասակար ցաւերն. եւ Դ գեղ սաֆրան այն է, որ գունովն ժանկառի է. եւ այն

սաֆրան որ այս կերպովս լինայ՝ նա խիստ պեղծ է. գուշակ է որ խառնվածն ստամոքն այրել է. եւ այս նշանս մահու նշանն ունէ:

Եւ սավտան որ բնութենով է՝ նշանն այն է, որ համն ի թթվութիւն քշտէ եւ թանձր լինի եւ գունն սեւ լինայ որպէս մրուր արեանն որ մթնգուն, եւ սավտան որ այս կերպովս լինայ՝ եւ գտամոքն գորացնէ եւ գկերակուրն տայ մարսել եւ գմիտքն սուր այնէ, գմարդն ի բանն ճարտար այնէ եւ սրտային առնէ, եւ ոսկերացն կերակուրն յիրմէն լինի:

Եւ սավտան որ չէ բնութամբ՝ Գ ցեղ է. յառաջն այն է, որ բնութեան սավտան այրել է, ի տաքութիւն կու քշտէ, համն թթու է. եւ այս սավտային եւ բնութեան սավտային մէջն բաժանումն այն է, որ թէ այս սավտային վերայ ճանճն նստի՝ մեռնի: Բայց ճանճ նստիլն ի սավտային բնութեան ի սրութենէն է, եւ թէ ի վրան ճանճ նստի՝ գուշակ է որ բնութիւնն աւիրել է եւ խեւութիւն փոխել. այն է որ շտեր եւ բշտեր եւ պեղծ խոցեր առնէ: Բ-ն այն է, որ այրած սավտան է որ այրել է, եւ գունովն սեւ է եւ փայլուն է, որպէս գսեւ ձուօ, եւ համն թթու, եւ ինքն սուր է եւ տաք քան գամէն ազգ սավտանին. գուշակ է պեղծ եւ դժար եւ սպանող ցաւեր, որպէս սարատան եւ գողութիւն եւ տայուն եւ գայն հիւանդութիւն որ չընդունի գտածումն. եւ Գ այն է, որ գունովն գէտ գպատինճան լինայ. եւ այսոր սրութիւնն եւ տաքութիւնն պակաս լինի քան գայն Բ ազգ սավտան որ յիշեցի, եւ այս այլ գուշակ է պինտ ուռեցնի եւ գայն ցաւն որ ճար չկայ ողջանալու եւ մնայ ի յանճն մարդուն:

Եւ այս է Դ բաժանումն բնութեան խառնուածոց կամօրն աստուծոյ. ամէն:

Գիտացի՛ր, որ տէր Աստուած է ստեղծեր գմարդն, եւ ամէն բժշկապետք եւ իմաստասէրքն միաբան են ասացեր եւ չկայ հակառակ խօսք, որ գմարդն ի չորս նիւթ է ստեղծեր, որ է խառնված ի կրակէ եւ ի յօղէ եւ ի ջրէ եւ ի հողէ. եւ փառք արարչին եւ անմահին, որ գամէն արարածս գոյացոյց եւ գայս Դ հակառակն ի մէկ տեղ միաւորեաց եւ յօրինեաց: Եւ արարիչն Աստուած ի յարարածս զինչ որ ստեղծեց՝ նա այս Դ հակառակէն հիմն արար. եւ ամէն անասնոց կերակուր յօրինեաց. եւ ամէն անասուն գկերակուրն կուտէ. եւ այն կերակրին ուժն է որ յանճն կու բաժնի եւ գանճն կու սնցնէ, եւ այն կերակրին ուժն է, որ յարտաքս ելանէ յանճնէն, եւ յորժամ յաւելնայ ի յայս կերակրոյ՝ նա բնութիւնն կուզէ որ ի դուրս հանէ գաւելվածն Բ պատճառի համար. Ա այն է, որ այնոր յաւելվածն որ ի յանճն յաւելցել է՝ ի դուրս ելանէ. Բ այն է, որ անասուն մն այլ ընծայի Աստուծոյ հրամանաւն: Ի յարկան եւ ի կնկան սերմէն է ստեղծեր գաւակն. եւ յորժամ մերձաւորութիւն այնէ այրն հետ կնկանն՝ նա սերմն անկանի արգանդն կնոջն: Եւ զարգանդն վասն ծննդեան ստեղծեր է Աստուած. եւ ի յամէն անդամոցն մէջն քան գկնկան արգանդն աճայիպ եւ զարմանալի իրք չկայ, որ տղան ի մէջն կու ընծայի ինն ամիս: Եւ հանց գիտացի՛ր, որ զարգանդն որպէս հալաբուշտ ստեղծեր է Աստուած, եւ յերկան է, եւ ի բշտին ներքեւն է եւ բոլոր է, եւ վիզ ունի որպէս արկան ծածուկ մարմինն, եւ մէկ ծարն ի կնկան ի ծածուկ մարմինն կիպ է, եւ բերան ունի որպէս ձկան: Եւ ինքն Բ տապտղայ է, եւ միջի տապաղան Բ բաժին է, որպէս որ քեզ օրինակ. որ թէ գդուսի տապաղան յիրմէն գատես՝ նա Ա արգանդէն Բ արգանդ երեւնայ, Ա ի յաջ դիհն եւ Ա ի ձախ դիհն: Եւ ամէն անասուն որ էզ է՝ արգանդ ունի. եւ Աստուծոյ գորութիւնն այն է, որ թէ Ա արգանդն Բ տղայ ընծայի՝ նա ամեն մէկին կերակուրն գատ ի գատ լինի. եւ թէ կտրիճ տղայ լինայ՝ յաջ դիհն լինի, եւ թէ աղջիկ տղայ լինայ՝ ի ձախ դիհն լինի արգանդին: Եւ յորժամ այրն ի կինն մերձենայ՝ նա արգանդին բերանն կու բացվի, որ սերմն ի մէջն կու ցրուի եւ լցվի, եւ յորժամ գսերմն արգանդն ի յինքն առնու՝ բերանն կու խփվի, հանց որ երկաթէ միլն չի բանար գբերանն: Եւ այն սերմն կու մնայ ի յարգանդն եւ կու խառնի ի կնկան սերմն, եւ Բ սերմն մէկ լինի: Եւ բժշկապետքն ասացել են, թէ յորժամ սերմն ի յարգանդին յաջ դիհն ընկնի՝ նա տղան կտրիճ լինի. եւ թէ ի ձախ դիհն անկանի՝ նա տղան աղջիկ լինի. եւ թէ արկան սերմն ուժով լինայ եւ զարգանդին գերկու դիհն այլ լնու՝ նա երկու կտրիճ լինայ: Եւ պատճառն այն է խառնելուն կնկան եւ այրկան սերմն մէկ ի մէկ, որ արկան սերմն կերակուր կառնէ գկնկան սերմն: Եւ կնկան սերմն արկան սերմին կերակուր

լինալուն պատճառն այս է, որ արկան սերմն թանձր է եւ բնութիւնն տաք է, եւ կնկան սերմն նօսր է եւ բնութիւնն հով է. եւ արկան սերմն անհնար է որ ի յարգանդն ճապղի վասն իր թանձրութեան եւ տաքութեանն, եւ կաւիրի եւ չի ընծայիր, եւ պատեհ է որ խստնի կնկան սերմն ի յինքն, որ մոխթատիլ լինայ: Եւ արկան սերմն թէ տաք է եւ թանձր է՝ որձ լինի տղան, եւ թէ հով եւ նօսր լինի՝ էգ լինի տղան որ ծնի: Եւ թէ արկան սերմն շատ եւ գորատոր լինի՝ նա տղան ի հայրն կու նմանի: Եւ սերման բնութիւնն այն է, որ յորժամ սերմն արգանդն անկանի եւ կապի՝ Է օրն արիւն դարձի եւ խսանձի այն արիւնն որ ի հայրէն գայ, եւ կերպարան լինայ, որպէս որ այն զօղվածն է որ իսպիտակ է, որ է ոսկորն եւ ըղեղն եւ երակն եւ շղերն եւ որ սոցին նման է. այս ամէնն ի սերմէն կու ստեղծուի եւ կերպ կատնու: Եւ այլ պագի զօղվածքն չէ իսպիտակ, որպէս միսն եւ լերդն եւ փայծեղն եւ երիկամն եւ որ սոցին նման է, եւ ամէնն ի հայրէն արիւնէն է: Եւ սիրտն ի շիրեանին արիւնէն է յօրինած: Եւ այս կերպն որ յիշեցի՝ նա այսոր բժշկապետքն դուվաթի մուսավիրայ ասեն, եւ յառաջն կու ստեղծանի զօղվածոցն զսիրտն եւ ըղեղն եւ լերդն: Եւ յորժամ քառասուն օր անցնի՝ միս կապի, եւ յետոյ ոսկոր լինի, եւ յետոյ երակ եւ շղեր եւ այլ զօղվածքն, որպէս աչքն եւ բերանն եւ ձեռքն եւ ոտքն, եւ այլ զօղվածք մորթ լինի: Եւ յորժամ Դ ամիս եւ Ժ օր լինի՝ հոգի գայ ի մարմինն. եւ կերակուր նորա հայրին արիւնն լինի մինչեւ ընծայի, եւ այնով սնանի տղան. եւ զինչ որ պատեղվորն ուտէ՝ նա լերդն արիւնն առնէ եւ ուղարկէ յարգանդն կնոջն, որ գաւակն կերակրի: Քանի որ տղան ի մօրն փորն է՝ գլուխն վեր է եւ կանգնման է, եւ ի ծննդեան ժամն շրջի արգանդն, եւ գլուխն վայր եւ ոտքն ի վեր լինի, եւ բաժանի ի մօրէն, եւ Գ մութն տեղաց ի դուրս գայ. մէկն ի շամինայէն, երկուք արգանդէն, երեք ի փորուն, կամօքն Աստուծոյ մերոյ, որ է օրհնեալ յափտեանս, ամէն:

Բայց նիւթն եւ ժամանակն ծննդեան տղային ազգի ազգի է, եւ շարժունն եւ կատարելութիւնն այլ աւելի է եւ պակաս: Եւ յորժամ տղան Ե ամիսն ընծայի՝ նա Լ օրն կերպ եւ պատկերն կատարի, եւ Կ օրն շարժի եւ կատարի, եւ ՃՁ օրն կատարի եւ ընծայի աստուծով: Եւ թէ էգ լինի՝ ի կատարելն ԼԵ օրն լինի եւ շարժումն ի Զ օրն եւ կատարումն ԲՃԺ օրն լինայ աստուծով: Եւ թէ տղան Թ ամիսն ծնանի՝ նա կտրիճ լինի, եւ ի Խ օրն կատարեալ լինի, եւ ի Զ օրն շարժի, կատարումն ԲՃԺ օրն լինայ: Եւ թէ աղջիկ լինի՝ պատկերն ԽԵ օրն լինայ եւ շարժումն Դ օրն, եւ կատարումն ԲՃԶ օրն լինայ: Եւ թէ Ժ ամիսն ծնի եւ կտրիճ լինի՝ կերպն պատկերացն ԽԵ օրն լինի եւ շարժումն Դ օրն եւ կատարումն ԲՃԶ օրն լինայ: Եւ թէ աղջիկ լինի՝ նա պատկերն Ծ օրն լինի եւ շարժումն Ճ օրն լինի եւ կատարումն ԳՃ օրն լինայ: Եւ թէ տղան Ը ամիսն ծնի՝ անհնարին է ապրիլն նորա. այն պատճառովն, որ տղան ի մօրն փորն յորժամ է ամսու լինայ՝ շարժի եւ խախտի ի տեղացն եւ ձայն հանէ. եւ թէ տղան ուժով լինայ որ ծնի՝ նա ապրի, այնոր համար որ շրջագայութիւնն ի եօթ մոլորականացն ի վերայ կատարեցաւ: Եւ թէ վատուժի՝ դուրս գայ տղան վատուժութեամբ եւ ցաւով. եւ յորժամ ընծայի՝ ոչ ապրի այն պատճառին համար, որ աս Ը ամսու տէրն Չօհալն է, եւ Չօհալն չար աստղ է եւ հողային է, եւ Ը տանն տէր՝ աստղաբաշխաց հաշվովն մահուն տունն է:

Եւ այլ թէ տղան Թ ամիսն ծնի՝ նա ապրի, այնոր համար որ այս Բ ամիսն գվատուժութիւնն եւ զցան կու տանի եւ կու փարատէ եւ զօրացնէ. եւ այս ինն ամիսն Մուշթարին է: Եւ թէ ի ծննդեան ժամն տղին Տալէն ի մահուն պուռն լինի եւ կամ Տալէն ի հողային պուռն լինի կամ Բ չար աստեղի մէջ լինի՝ նա տղան մեռած ընծայի: Այն պատճառին համար յիշեմ որ յորժամ տղան ի մօրէն բաժանի՝ նա պիտի որ լայ: Նա բժշկապետքն ասացել են, թէ տղան ի լայն եւ ի կանչելն Բ խօսք կայ. ոմանք ասացել են թէ այնոր համար կուլայ, որ ի տեղացն զատեցաւ, եւ ինքն արարչին հրամանաւն է որ հանց ի նեղ եւ ի մութ տեղացն ի դուրս գայ ի Թ ամսոյ տեղացն, վասն այն տեղացն համար կուլայ: Եւ թէ մի ոմն որ հանց նեղ եւ մութն տեղումն կենար՝ չէր ապրիլ, եւ փառք արարչին եւ անմահին: Եւ այլ պատճառ, որ յորժամ տղան ելանէ ի յարգանդէն, եւ մէկ մատն պակաս լինենայ՝ ամէն արարածք ժողովին եւ չկարեն լննցնել:

Եւ այլ ասկից ի վեր յիշենք զամէն անդամոցն զգոյութիւնն թէ որպէս է, եւ բժշկութեան պատմութիւն անդամոցն. որ է օրհնեալ անգրաւ եւ անթերի:

Իսկ թէ ո՛րպէս ծնանի տղան ի մօրն ի փորն այսպէս գիտացիր:

Երբ այրն եւ կինն մերձենան՝ նա գայն գիճութիւնն Չօհալն չորցնէ եւ առաջի ամիսն ծառայէ: Եւ Բ ամիսն Մուշթարին պահէ, եւ գայն գիճութիւնն յարին դարձուցանէ: Եւ Գ ամիսն Մառնիսն պահէ, որպէս եւ ինքն կիզող է՝ զարիւնն եւ զօղված կտրէ: Եւ Դ ամիսն Արեգական է. զօղվածն եւ զշղերն անրացնէ եւ շնչատր առնէ: Եւ Ե ամիսն Չօհրան պահէ զաչքն, եւ զըղեղն շինէ: Եւ Չ ամիսն Օտարիտն պահէ, բաժնէ եւ պնտէ ու զոսկերն շինէ: Եւ Է ամիսն Լուսինն պահէ զուտելեաց տեղն, եւ զստամոքն շինէ: Թէ տղան Է ամիսն ծնի՝ ապրի. հանգոյ ապրի, որ Է աստղի հայեցք լման կայ ի յինքն: Եւ Ը ամիսն Չօհալին է. թէ ծնի՝ չապրի, վասն այն որ Ը տուն մահու ասացին: Եւ ինն ամիսն այլվի Մուշթարին է պահող, թէ ծնի՝ ապրի, վասն այն որ զՄուշթարին կենաց տուն ասեն:

Իսկ յորժամ ընծայի տղան՝ դու հաշվէ՝ զկենդանակերպն թարպեղ դէպի յառաջ, եւ տե՛ս, երբ տղան ծնաւ, թէ Լուսինն յո՛ր կենդանակերպ է, եւ ե՛րթ ի յետ ԲՃԶԳ օր եւ գիտացիր յայտ, ԺԴ ատուրդ ի միջի կայր Լուսին, որ լինայ կենդանակերպն որ յառաջ ծնաւ յայն տարաճան, որ չի լինի սղալումն, եւ գիտենաս զչարն եւ զբարին աստուծով:

Եւ մարդակագնութեան յառաջն զոսկերքն յիշենք եւ այլն ի կարգաւ աստուծով:

Գրեր է ի գանոնն, թէ մարդուն հոգին կու շրջագայի ի մարմինն հանապազ. վասն այնորիկ ժամանակ լինայ, որ ի տեղ մն Ա ասեղ զարնեն՝ նա կու մեռանի, եւ ժամ լինի, որ թէ քանի սրով կտրեն՝ նա գէն չի աներ. եւ ցաւն այլ այսպէս է. յորժամ որ ցաւ մի հանդիպի մարդուն՝ յանկարծակի մեռանի, քանզի հոգին անդ գտանի հետ ցաւուն եւ յանկարծամահ առնէ կամօքն Աստուծոյ մերոյ:

Ե

Գիտացի՛ր, որ գոսկերքն մարդուն որպէս սուն է արարեր անձինն արարիչն Աստուած, եւ մարդուն հիմն առանց ոսկերի չի լինիր եւ չկարել կանգնիլ ի վերայ ոտիցն:

Եւ յառաջի ոսկր գլխուն պնակն է, որ կապել է զիրար, եւ քան զամէն ոսկրն անձինն գլխուն ոսկրն ամուր է եւ յուժով է եւ ի հողն յուշ կու փթի. այնոր համար արարիչն Աստուած զգլխուն ոսկրն ամուր է արարեր, որ մէջն մեծ եւ պատուական անդամոցն, որ այն անդամն վնաս չի հասնիր: Եւ զգլուխն այնոր համար բոլոր ստեղծեց Աստուած, որ այն իրքն որ բոլոր է՝ չի վնասիր եւ այն որ Դ անկիւն է եւ Գ անկիւն է՝ նա կու վնասի, եւ մէջն քիչ իրք կու առնու: Եւ ինքն բոլոր է եւ Չ կտոր է եւ մէկ մէկ ի կից է, գետ կարած, հանց որ ի կցած տեղացն մէկ մէկէ չի բաժնիլ:

Բայց այս որ մէկ ի մէկ կից է՝ պատճառն Գ իրք է. յառաջն այն է որ ան պոլխարն որ ի ստամոքէն ի գլուխն կու ելանէ՝ այն ի յայն կցուածոցն կու հոնձի եւ կու ելանէ. եւ թանձր պոլխարնին եւ լագիճ պաղամնին ի քթին ծակէն ի վայր կու իջնու, որ մարդն ի գլխացաւութենէ ի վնասակար ցաւուն անհոգ լինայ. եւ Բ պատճառն այն է, որ թէ Ա կտորին վնաս հասնի՝ նա ալ պաղին անհոգ լինայ. եւ Գ այն է, որ գլխուն առջեւի ոսկորն կակուղ է եւ յետեւինն պինտ. անհնար է որ մէկ ոսկորն պնդութիւն եւ կակոտութիւն գտվի:

Եւ այս Ե զգայութիւնս որ կայ՝ նա ի գլխուն է Գ զգայութիւնն, եւ մէկն ի ձեռքն է: Եւ յառաջն աչիչ տեսութիւնն, եւ Բ ականջին լսելութիւնն, եւ Գ քթին հոտալիքն, եւ Դ լեզվին համ առնելն. եւ այն մէկ զգայութիւնն ի ձեռքն է, եւ այն է որ զձանրն եւ զթեթեւն, կակուղն եւ զպինտն յիմանայ:

Եւ վերի ակոռային ոսկորն ի գլխոյն ոսկրն ի կից է եւ ինքն ԺՉ է, եւ Դ ցեղ է – եւ Դ եփող է, եւ Դ ծամող է, եւ Դ այլ կտորող է, եւ Դ կու աղայ որպէս զշաղաշք: Եւ այլ ոսկորն կգակին Բ կտոր է. եւ Բ եզերն ի գլխուն ոսկորն կից է եւ ամուր, եւ ԺՉ ակոռն ի յինքն ամրացուցած է: Եւ մարդուն ջաղաշքն ակոռնին է. եւ մարդուն ջաղջին՝ վարն կու շարժի. եւ այն որ ջաղաշքն է՝ վերին քարն կու շարժի. եւ Բ քարն մէկ մէկ հետ, ոչ աւելի է եւ ոչ պակաս է. եւ վերի ակոռնին եւ վարին ըղորդ չեն, անոր համար որ վարի ակոռնին բարակ է քան զվերինն. եւ թէ հաւասար լինար ամէնն՝ իսկի բան չէր կատարեալ գործել: Եւ ամէն գողվածն Աստուծոյ զօրութեամբն է յօրինած. բայց կգակին ոսկորն ի վզին ողաշարն ի կից է. եւ ինքն Ե ողաշար է. եւ իր բարձրութիւնն եւ երկարութիւնն Դ մատ է: Եւ արարչին զօրութիւնն այն է, որ զինքն Ա կտոր չարաւ. թէ մէկ կտոր լինէր վզին ոսկորն՝ նա վիզն չէր ճկիր. եւ գլխուն ոսկորն ի վզին ողաշարն ի կից է. թէ ամէնն մէկ կտոր լինէր՝ նա մարդն ի վեր չէր կարել նայիր, եւ ո՛չ ի վայր, ո՛չ ի յաջ դիհն եւ ո՛չ ի ձախ, ոչ ի յետն եւ ո՛չ ի յառջեւն չէր կարել նայիլ եւ չէր կարել շարժիլ եւ յերկինքն չէր կարել նայիլ, մակար ի վրայ կոնակին պառկեր եւ ապա թէ տեսանէր գերկինքն: Եւ այս ողաշարներուն ամէնուն մէջն ծակ է. եւ որպէս ըղորդ կայ եւ երթայ մինչեւ յանձն: Եւ թէ մարդն վիզ չունենար՝ նա ձայն չէր լինիր. այնոր համար որ անասուն որ վիզ չունի՝ նա ձայն չունի. որպէս ձուկն եւ խեշափարն եւ որ նման է սոցա:

Այլ իմացի՛ր, որ կոնակին ողաշարն ԺԲ ողաշարն է. եւ այս ողաշարքն մեծ է եւ ուժով է քան զվզին ողաշարքն. բայց ծակն փոքր է քան զվզին ողաշարին ծակն: Եւ կշտին ողաշարն Ե է, եւ այս ողաշարն մեծ է քան զկոնակին ողաշարքն. եւ այս ամէն ողաշարքն յիրար ի կից է, բայց չէ ամուր ամրացուցած. եւ Դ ողաշարն ամուր է. եւ մէկ ի մէկ կիպ է եւ կապած է եւ կցած է. եւ այս ամէն կցուածոցն ի մէջն գիճութիւն կայ, որ զայն շարժելու տեղն գէշ պահէ որ չի շորանայ. եւ թէ չոր լինայ՝ նա մարդ որ շարժի՝ ոչ կարէ շարժիլ ի յայն եւ ի ձախն, եւ ոչ ծունր կարէ դնել: Եւ ամէն ողաշարն Բ ծակ ունի, մէկ ի յաջ դիհն, եւ մէկ ի ձախ դիհն, եւ ամէն ծակն քիչ մն իսպիտակ ըղորդ կայ ի դուրս ելնէ: Եւ կոնակին ողաշարքին ըղորդքն քիչ մն պինտ է:

Եւ կողերն ԻԴ կող է, եւ որն երկան է եւ որն կարճ է: Եւ ԺԲ այն է որ յաջէն եւ ի ձախէն ճոթերն ի կոնակին ողաշարն կից է. եւ մէկայլ ծարերն ի կրծոց ոսկորն ի կից է. եւ Ժ կող այլ կայ որ մէկալ ծարն ի կոնակին ողաշարին կից է, եւ մէկդին իսկի տեղ կից չունի: Եւ տէր Աստուած զայս կողին ոսկորնին այնոր համար ծուռ գէտ անեղ արաւ, որ զփորու միջի անդամքն

Եւ զօղվածն անվնաս պահէ, եւ յորժամ պառկի մարդն ի գետինն եւ ի քուն լինայ՝ նա զէն չի գայ փորոն զօղվածոցն: Եւ այնոր համար կիսաբոլոր է, որ Բ կէսն Ա բոլոր կու լինայ, եւ այն իրքն որ բոլոր է՝ մէջն շատ իրք կու առնու. եւ կողերն զփորն անվնաս կու պահէ ի պառկելուն ժամն: Եւ ամէն մարդու ոսկրն ցեղ մն է, որուն յերկան է եւ որունն կարճ է, եւ որուն բարակ է եւ որուն հաստ, եւ որուն թանձր է եւ որունն նօսր: Եւ թէ զամէնն յիշէմք՝ խօսքն կու շատանայ եւ կարդացողնին դժար կու լինայ եւ կու ձանձրանայ: Եւ փառք Աստուծոյ. ամէն:

Կերպ ստեղծման գլխուն եւ ըղեղանն այս է

Գիտացի՛ր, որ Գ զօղվածք կայ ի յանձն մարդուն որ ինքն ի մեծ անդամոցն, որ տաճիկն յագայի ըռայիսայ ասէ. այնոր համար որ այս Գ զօղվածք նոյն գործն ի յանձն շատ են: Մէկն սիրտն է, որ է ինքն թագաւոր անձինն, եւ երկուքն ըղեղն է, որ է համախոհ սրտին, եւ իրեք լերդն է, որ ինքն տանուտէր է եւ բաժանող է ամէն անձին: Եւ գիտացի՛ր, որ ըղեղին ամանն գլուխն է, եւ ուժն ի յաչքն է. եւ աչքն պահապան է անձինն, եւ աչացն լուսաւորութեան պատճառն ի յղեղէն է. եւ գայս երկուքն այլ տէր Աստուած այնոր համար ի բարձր տեղ է ստեղծեր, որ ի յամէն վնասէ պահէ զանձն. եւ զինչ իրք որ ի հեռու տեղաց լինայ՝ տեսնու, եւ այն իրքն որ բարի կայ՝ նա կցցի յինքն, եւ այն որ չար է՝ յետ փախչի: Եւ ըղեղին բնութիւնն հով է եւ զէճ, եւ ինքն ի գլխուն մէջն Բ ծածկոցի մէջ է եւ այսպէս է ինքն ի գլխուն ի մէջն, որ Բ ծածկոց ի դուսի դիհն է, եւ այլ պագին ի ներսի դիհն է:

Բայց դուսի ծածկոցն ի գլխուն պնակն ի կիպ չէ, ի գատ է, այնոր համար որ զգլուխն ի յամէն վնասէ պահէ. եւ այս ծածկոցն մինչեւ ի քթին ծակերն կու գայ: Եւ շատ ծակեր կայ քամոցի պէս. եւ այս ծակերուն ներքեւն Բ ոսկոր այլ կայ ի յայն ծակերուն դիմացն որպէս քամոց. եւ այս ծակերուն որն ծուռ է եւ որն ըղորդ. եւ այս ծակերն յղեղէն հեռու է այն պատճառին համար, որ յորժամ զշունչն ի վեր քաշէ՝ նա հով քամին ի յղեղն չի հասնի եւ զէն առնէ: Բայց քմքն ծակն այսպէս է, որ ի քմոցն յետեւէն բոլոր է. եւ ըղեղին ի մէջն մտել է այն Բ ոսկորն, որ ասացի թէ զէտ քամոց է եւ ինքն ի կից է: Եւ այն ծակի վերի դին որ ի քմնն է՝ նեղ է քան գայն որ ի քթին դիհն է ի կից. եւ իր օգտութիւնն այն է, որ յորժամ մարդն զբերանն խփէ՝ նա զշունչն անկից առնէ եւ տայ ի քուն եւ արթուն. այն շարժողական երակքն ի յղեղէն գան եւ այս ծածկոցէն ի դուսի լինին: Եւ Բ ծածկոցն որ ի մէջն է՝ Բ ծածկոց է: Գիտնալ կու պիտի, որ ըղեղն Գ բաժին է եւ մէկ ի մէկ ամուր ի կից է: Եւ բժշկապետքն այսոր պտունի տմաղ ասեն եւ ի յայս պտունի մէջն կարմիր երկնի կայ. եւ այս երկնուն որն շարժող է եւ որն խաղաղ է, որպէս որ պիտի յիշեն, թէ Աստուած կամենայ:

Բայց առաջին փորոքն, որ է պատն որ ի ճակատին դիհն է՝ քան զան Բ բաժինն մեծ է, եւ ինքն հիմն է եւ տուն է տեսողութեան. եւ աչացն լուսաւորութիւնն եւ մթնայն ի յայն փորոքնուն է. եւ կայ ի յինքն երկու ջիղ, մէջն փուճ, եւ ի յաչքն կից է եւ աչացն լոյսն յայս ջիղերու կու անցնի: Եւ այլ գիտացի՛ր, որ ի մարդուն ի յանձն քան զայս ջիղն փուճ չկայ. եւ թէ այս Բ ջիղն զէն հասնի՝ նա աչիչն տեսութիւնն խափանի: Եւ երկու փորոքն ըղեղին որ կից է՝ յառաջի փորոքն ինքն տուն է խելացն եւ յիշողութեան. եւ յորժամ այս փորոքնին զէն հասնի՝ նա կորուսանէ զխելքն, եւ լինի յիրմէն սարյայ եւ սքթայ եւ լակուայ: Եւ Գ փորոքն տուն է պահողութեան եւ յիշողութեան. զանցեալն չի մոռանայ եւ յիշէ, եւ ինքն մէջն է ամէն ջիղերուն եւ ինքն փորք է քան զամէն փորոքն: Եւ զայսոց զամէնուն զկերպն պիտի յիշէմք թէ Աստուած կամի: Եւ յորժամ այս փորոքիս զէն հասնի՝ նա ամէն ջիղերուն զէն հասնի եւ վատուժ լինայ, եւ մարդն մոռացկոտ լինայ, հանց որ իսկի իրք չկարել որ ի միտք պահէ:

Եւ զկերպն գլխուն եւ զբաժինն եւ զփորոքն ըղեղանն եւ ծածկոցնին եւ զայն Բ ջիղն որ մէջն փուճ է՝ յիշել կամիմ թէ Աստուած կամի՝ Է դուռն – զաչքն եւ զկերպն ամենայն ձեւով, որ ուսանողին հեշտ լինի:

Կերպ ստեղծման սրտին

Գիտացի՛ր, որ սիրտն տաք է եւ չոր եւ իւր տեղն ի կրծոց ի ներքեւն է եւ ի ձախ դիհն. եւ ինքն թագաւոր է անձինն, այնոր համար որ ինքն հոգուն տուն է եւ հիմն է ամոլոյնքեան, եւ բնական տաքութիւնն ի յինքն է տպաւորել Աստուած. եւ ինքն պինդ մտ է գոյացել, եւ ինքն յամանի մէջ է ամուր որ չի վնասի: Եւ իր ամանն այսպէս է, որ սիրտն ի յինքն չի հասնիր, եւ բոլոր պատեր է թոքն զինքն. եւ այսպէս որ մարդ ի ձեռն խնձոր մի առնու: Եւ ձեւն սրտին որպէս փիճոյ ծառին հատին նման է, որ պարսիկն ճալդուգայ ասէ այս հատիս. եւ ինքն հանց բոլոր է՝ որպէս զինքն խառատն է տաշել, եւ մէկ ծայրն բարակ եւ մէկ ծայրն հաստ:

Այլ ինացի՛ր, որ սիրտն Բ ականջ ունի, մէկ ի յաջ դիհն եւ մէկ ի ձախն. եւ այն փորն որ ի յաջ դիհն է՝ Բ ճանապարհ ունի. Ա երկան է, այն է որ ի լերդէն արիւն կու գայ ի սիրտն, եւ Բ այն է, որ ի սրտէն ի թոքն կերակուր կուտայ: Եւ այն փորն որ ի ձախ դիհն է՝ նա յինքն Բ ճանապարհ կայ. Ա վասն օդոյ է, որ գոքն շարժէ եւ սիրտն հասցնէ եւ զինքն հովացնէ. եւ Բ այն է, որ այն երակն որ կու օդայ, ինքն հիմունք ամէն շիրիանուն եւ հիմն տաքութեան. եւ պայծառութիւն ամէն անդամոցն. եւ այս երակնէն է որ յիշեցի: Եւ ի յայն գոգվածն որ ի լերդէն երակ մն երթայ՝ նա պիտի որ ի սրտէն երակ մն այլ երթայ. եւ այն գոգվածին որ շիրիանին երկնին վնաս հասնի՝ նա տաքութիւնն այն գոգվածէն կտրի, եւ այն գոգվածն ի գործուն մնայ եւ խափանի:

Բայց ի մօտոյ ինացի՛ր, որ պայծառութիւն եւ տաքութիւն ամէն անդամոցն այն մէկ քանի կաթ արիւնէն է որ ի սրտին մէջն է ստեղծել Աստուած. եւ յորժամ արիւնն ի հովութենէ եւ ի չորութենէ պաղի՝ նա պիտի որ մարդն մեռանի: Եւ արարիչն Աստուած ի սիրտն Բ ականջ եւ Բ փոր ստեղծեց, եւ այն գոգվածն որ Աստուած ի մարդուն պիտեւան է ստեղծեր՝ նա զինքն Բ է ստեղծել, որպէս Բ աչք եւ Բ ականջ եւ Բ ձեռք եւ Բ ոտք, որ թէ մէկին վնաս հասնի՝ նա մէկն ի տեղն կենայ: Եւ Քրիստոսի փառք:

Կերպ յօրինվածոց լերդին թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ լերդին բնութիւնն տաք եւ գէճ է, եւ իր բնական տեղիքն ի կրծոց ի ներքեւն է յաջ դիհն, եւ քիչ մն վար է ի կրծոցէն. եւ իր ձեւն որպէս է ամուր լուսնի նման է, եւ ինքն կից է ի ստամոքն, եւ ստամոքն ի յիր փոսին մէջ է, որպէս որ մարդն ի ձեռն թուրինճ առնէ, եւ լեղին ի յինքն կախ է:

Եւ բժշկապետքն ասացել են, թէ լեղին որպէս կրակ է, եւ լերդն որպէս կասկարաք է, եւ ստամոքն որպէս պտուկ, եւ կերակուր եւ ըմպելիքն մտնու եւ եռայ: Եւ զինչ որ ստամոքն զիճութիւն լինի՝ զամէն լերդին երկնին ի յինքն քաշէ, որպէս որ ծառին մագնստուկն զջուրն ի գետնէն քաշէ: Եւ յորժամ կերակուրն ի բարակ աղեստանն հասնի՝ նա լերդին երկնին ի մէջն զգիճութիւնն ի յինքն կու քաշէ, եւ զայն ամէն զիճութիւնն լերդն առնէ եւ արիւն այնէ, եւ զայն արիւնն ի յամէն անձն բաժանէ. եւ այնոր համար է որ ասացած է, թէ լերդն տանուտէր է անձինն: Եւ ամէն գոգված երակ մն կայ ի լերդէն, որ արիւն կուղարկէ եւ ի ժիր զան գոգվածն թաժա կու պահէ եւ յուժով: Եւ յորժամ այս երկուսին մէկն կապի՝ նա արիւն չերթայ անձն, եւ այն գոգուածն թոռմի եւ վատուժի եւ մնայ ի բանէ եւ դեղին լինի անձն:

Կերպ ստեղծման փայծղանն թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ փայծղանն բնութիւնն հով է եւ չոր, այն պատճառին համար, որ ինքն տուն է սավտային, եւ իր բնական տեղիքն ի ձախ կողին ներքեւն է. եւ իւր ձեւն երկան եւ տափակ է, որպէս եգան լեզու: Բայց այն դիհն, որ ի ստամոքն կիպ է՝ նա քիչ մն փոս է: Եւ Բ մեծ երակ ի փայծղէն ի ստամոքն ի կիպ է, որ Բ ձկան բերնի պէս, որ փոքր լինայ. եւ Ա բերանն այնոր համար է, որ զսավտան ի ստամոքէն քաշէ. եւ մէկալ բերանն այնոր համար է, որ զսավտան ի ստամոքին բերանն վաթէ. եւ յորժամ որ ստամոքն պարսայ լինայ ի կերակրէ՝ նա այն սավտան

բարք բերէ եւ կերակուր տայ ուտել եւ զկերակուրն մարսել տայ: Եւ օգտութիւն փայծղան այն է, որ զարեան մրուրն ի յինքն քաշէ եւ զէտ զինք առնէ. եւ իր կերակուրն այն մրուր արիւնն է: Որպէս փայծաղն թեթեւ եւ քնքուշ է եւ ցանցառ է՝ եւ թանձր խառնվածքն ի յինքն շուտ կու մտէ եւ ինքն շուտ կու քաշէ:

Կերպ ստեղծման թոքին թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ թոքին բնութիւնն հով է եւ գէճ, եւ ինքն ի կրծոցն ի մէջն կախ է, հանց որ կրծոցն մէջն ի լիքն է. եւ ինքն Բ՝ ձեռով շարժումն ունի, մէկ մէկի հակառակ. եւ բժշկապետքն մէկին հարաքաթի ինպիսաւ ասեն եւ մէկային հարաքաթի ինդիպաղ ասեն: Բայց հարաքաթի ինպիսաւն այնոր համար է, որ ի ժիր գհով օդն ի պուկն ի վայր քաշէ վասն տաքութեան համար, որ զբնական տաքութիւնն եւ զբոցն խաղեցնէ: Եւ հարաքաթ ինդիպաղն այնոր համար է, որ ի թոքն տաք գոլորշն կու ժողվի եւ զսիրտն կու այրէ. նա այս շարժումնքն գայն տաք գոլորշն ի պկէն ի դուրս կու հանէ եւ ի բերնին եւ ի քթին ծակէն ի դուրս ելանէ:

Այլ գիտացի՛ր, որ արարիչն Աստուած զթոքն ի քնքուշ եւ ի ցանցառ մտէ ստեղծեր է այնոր համար, որ ինքն զէտ սարուած է՝ որ զօդն ի յինքն քաշէ եւ ի սիրտն տայ, զինչ որ յառաջն յիշեցի: Եւ յորժամ օդն ի յանձն ժողովի եւ քիչ քիչ ի սիրտն հասնի՝ եւ զսրտին գոլորշն ի յինքն քաշէ. եւ այնոր համար է, որ յորժամ մարդն իրք մն պաշտէ եւ կամ կարդայ՝ նա չի կտրի ձայնն. եւ այլ յորժամ զգլուխն ի շուրն մխէ՝ կարէ համբերել ատեն մն, եւ այլ թէ ի մէկ տեղ մն մոխ կամ փոշի լինայ՝ կարէ որ պահ մն զշունչն քաշէ: Եւ թէ թոքին միսն ցանցառ եւ թեթեւ չէր՝ չէր կարել զայսպիսի գործ գործել եւ զշունչն չէր կարել կրկնել, բայց այրէր տաք գոլորշին զսիրտն:

Եւ այլ օգտութիւն թոքին այն է, որ յորժամ զօդն ի յինքն կու քաշէ՝ նա լատիֆ կու առնէ եւ կու եփէ եւ յայնժամ ի սիրտն կու յուղարկէ: Եւ իմացի՛ր, որ բնականութեան հոգուն կերակուրն օդն է եւ ուժեղացնէ զբնականութեան հոգին եւ կու զօրացնէ: Եւ որպէս որ լերդն սարուած է, որ զարեան գիճութիւնն կերակրին կու մարսէ եւ արիւն դարձուցանէ եւ զամէն անձն կերակրէ՝ եւ նոյնպէս թոքն այլ սարուած մն է, որ զօդն եփէ եւ լատիֆ առնէ եւ կերակրէ զբնական հոգին եւ ի սրտէն երթայ ելնէ ի յղեղն եւ կերակրէ զհմաստութեան հոգին. եւ այլ երթայ ի շիրիանին երկնին, հասնի ի լերդն, որ ինքն հոգի բնութեան անուանեն: Եւ զայլ ծածուկ խորհուրդն միայն Աստուած գիտէ, եւ մեք որ այսչափ յիշեցաք՝ նա բժշկապետաց խօսքն է:

Եւ այլ իմացի՛ր, որ յորժամ թոքն ցաւ դիպի՝ նա դժարութեամբ լինի իր փարատիլն վասն Գ պատճառի. Ա այն է, որ յուշ հասնի դեղին ուժն ի յինքն, եւ Բ այն է, որ ի ժիր ի շարժման է, Գ այն է, որ իր էութեան արիւնն պակաս է: Եւ այդ բաւ է:

Կատարեցաւ պատմութիւնն թոքին կամօքն աստուծոյ. ամէն:

Կերպ ստեղծման լեղուին թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ լեղուին բնութիւնն տաք եւ չոր է. ինքն ի լերդն կիպ է, զինչպէս որ ի յառաջն յիշեցաք: Եւ լեղին այլ Բ՝ բերան ունի որպէս փայծեղն. եւ Ա՝ բերանն այնոր համար է, որ ի լերդին փոս դիհէն զսաֆրան ի յինքն քաշէ, եւ մէկալ բերանն այնոր համար է, որ զսաֆրան ի ստամոքն վաթէ, եւ զօրութիւնն եւ զլեղութիւնն եւ զժանրութիւնն կերակրին ի ստամոքացն ի դուս հանէ, եւ մարդն ի ծանրութենէն արտաքս ելանելովն խալսի եւ թեթեւանայ: Եւ օգտութիւնն լեղուին այն է, որ զսաֆրան ի յարենէ բաժնէ եւ յինքն քարշէ, որ սաֆրային սրութիւնն զարիւնն չայրէ եւ չափրէ զբնութիւնն: Եւ փառք Աստուծոյ արարչին եւ անմահին բարձրելոյն, որ այսչափ օգտութիւն ի մարդն է տպաւորել:

Կերպ ստեղծման երիկամացն թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ երիկամացն բնութիւնն տաք եւ գէճ է, եւ իր բնական տեղիքն ի կոնակին մէջն է: Եւ յաջ դիհու երիկամն լերդին մօտիկ է այնոր համար, որ ի վեր է քան զձախ երիկամն,

բայց երկուքին այլ փոստություն մեկ է եւ ի ամէն մեկ՝ մեծ-մեծ երակ մն կայ, մէջն փուճ. եւ այս երկնիս այլ Բ բաժին կու լինին, հանց որ երկին Ա ծարն ի շիրիանն կցի, եւ շիրիանն ի լերդն կցի, եւ մէկ ծարն ի բշտին վիզն կցի, որ է շրին ճանապարհն, երկկամունքն:

Եւ բժշկապետքն ասացել են, թէ յորժամ որ սերմն ի յայս երկնուս ծարն գայ՝ նա ի լերդն կից արին է, եւ յորժամ որ ի յայն ծարն կցի որ ի բուշտն ի կիպ է՝ նա արինն ի սերմն դառնայ. եւ այսպէս է որ գոգին ճանապարհն այլ երկկամացն է:

Եւ գիտացի՛ր, որ թէ գոգելն արինի. նա ուժէն ի ճանապարհն իրք մնացել է՝ նա այն արինն ի գոգելուն ժամն բաժանի, եւ յայն ժամն որ գոգն ի բուշտն կու դրկէ՝ եւ երկկամացն ցան ի յայն պատճառէն կու լինի որ յիշեցի կամօքն աստուծոյ:

Կերպ եւ պատմություն վասն ստամոքսին

Գիտացի՛ր, որ ստամոքին բնական տեղիքն ի կրծոցն ի ներքեւն է. բայց վերի դիհն ստամոքին դէպի ձախ դիհն է, եւ վարի դիհն դէպի յաջ դիհն է. եւ սիրտն եւ լերդն եւ փայծեղն ի բոլորն է ստամոքին, որպէս որ լերդն յաջ դիհն է եւ փայծաղն ի ձախ դիհն է. եւ ի մէջ՝ կիպ միս կայ, եւ վերն նօսր միս կայ: Եւ այս ամենս ի ստամոքին բոլորն այնոր համար է, որ տաքացնէ գստամոքն եւ կարենայ եփել զկերակուրն. եւ Բ պատճառն այն է, որ յորժամ շատ աշխատիս եւ շարժիս՝ նա ի տեղաց չի շարժի: Եւ իր ձեւն որպէս դդումն է. որ այն դդումն Բ վիզ ունի, այնոր համար որ դդումն ի վերէն ի վայր Բ է կիսած. եւ Ա դիհն տափակ է եւ Ա դիհն գունդ է, ի փորուն դիհն է, եւ իր ձեւն որպէս գտանապուտայ է եւ Բ վիզ ունի, Ա ի վեր է եւ Ա ի վայր: Եւ էութիւն ստամոքսին ցանցաւ է այնոր համար, որ պիտեւան է իր զգայութիւնն եւ իմացութիւնն. եւ այն է իր զգայութիւնն եւ իմացութիւնն, եւ զկերակուր յուզելն, եւ աւելի այս իմացութիւն կուզէ քան ստամոքին բերանն. եւ այս ունի զքաղցելութեան ուժն: Եւ մէջն կոկ չէ, որպէս գիտաւուն է. եւ մէջն լան է, եւ վերն նեղ է, եւ այս այնոր համար է, որ մարդուն ստեղծուիլն լման եւ կատարեալ է, եւ յորժամ կերակուր ուտէ մարդն՝ նա ամէնն ի ստամոքն իջնու: Եւ ստամոքին բերանն նեղ է եւ մէջն լան է այնոր համար, որ կերակուր շատ առնու եւ այլ պագի գոդվածոցն եւ անդամոցն զէն չառնէ: Եւ արարիչն Աստուած ի ստամոքն Դ ուժ է ստեղծել, եւ բժշկապետքն մէկին դուվաթի ճագիպայ ասեն, որ է քարշողութեան ուժն, եւ մէկային որ Բ է՝ դուվաթի մասիքա ասեն, որ է բռնողութեան ուժն, եւ յորժամ որ կերակուրն ի ստամոքն իջնու՝ նա բռնէ որ մարսէ եւ անհալ չի հանէ զկերակուրն ի ստամոքն. եւ Գ-ին ասեն դուվաթի հագիմայ, որ է եփողութեան ուժն եւ եփէ զկերակուրն ի ստամոքն, եւ յորժամ որ այս ուժն պակաս լինայ՝ նա կերակուրն ի ստամոքն անհալ մնայ եւ թթվի եւ քացվի. եւ Դ-ին ասեն դուվաթի տայֆիայ, որ է այն ուժն, որ արտաքս հանէ զաւելուածն ի ստամոքն. եւ յորժամ այս ուժն պակսի՝ նա յուշ ելանէ յավելվածն ի դուրս, նա ազգի ազգի ցաւեր ընծայի առ մարդն եւ վատուծի: Եւ այն ստամոքին միջին խոշորութիւնն երթայ եւ կակղանայ. եւ պատճառն այն է, որ ի լերդէն գոլն պակաս գայ եւ հասն, եւ կամ լինի, եւ լերդն ցաւ հանդիպի: Եւ ոմանք ասացել են, թէ այս արուեստաւորացն ուժերն ամենայն անձն եւ անդամքն կայ, որպէս որ գործն ի ստամոքն լինի՝ եւ մարտողութիւնն ի լերդն լինի, եւ քարշողութիւնն ի թոքն լինի, եւ արտաքս վարողութիւնն ի լեղին լինի, եւ բնութեան ուժն ի պավապն լինի, որ է դոնապանն: Եւ պավապն այն տեղացն ասեն, որ զաքոն ի ստամոքն ի յաղիքն կուղարկէ:

Կերպ աղէճորտերուն եւ յօրինվածոցն նոցին

Գիտացի՛ր, որ յօրինվածքն եւ էութիւն աղէճորտերուն՝ որպէս զետ ստամոքն. եւ ամէն աղէճորտերն Չ են. եւ Գ վերինն է, բարակ է եւ նօսր, եւ Գ վարինն՝ թանձր եւ հաստ եւ լան է: Եւ այն Գ վերին աղէցն որ բարակ են՝ նա առաջինն ասեն միայիսնայ շարիայիայ, որ է երկանութիւն ԺԲ մատ, ամէն մարդու իր մատօքն, թէ՛ մեծ է եւ թէ՛ փոքր է. եւ այլ պագի աղէստանն փատուտ են եւ ծոռ եւ ճուկ են. բայց այս աղիքն որ ԺԲ մատ են՝ ըզորդ է եւ ինքն ի ստամոքն կիպ է. եւ այն է՝ որ պավապ ասեն: Եւ Բ աղէցն անունն սայիմ ասեն: Այս աղէցն

այնոր համար սային ասեն, որ ի ժիր ինքն պարապ է եւ դատարկ ի կերակրէ եւ աւելվածոց. եւ այնոր համար դատարկ է այս աղիքս, որ կերակուրն շուտ անցնի յիրմէն եւ չի յեմել յինքն: Եւ Գ-ին ամայ այիտի գաղ ասան, եւ ինքն փաթութ-փաթութ է այնոր համար, որ կերակուրն ի յինքն շատ արգելի: Եւ այլ Գ աղիքն որ հաստ են՝ մէկին ասեն ավար. եւ ինքն աղիք մն է հաստ, եւ Ա բերան ունի. եւ աղքն որ ի յայն տեղացն որ լցվի աղիքն եւ այլվի յայն տեղացն ելնէ, եւ ինքն որպէս քէսայ է: Եւ Բ-ին ավի դուլին ասեն. եւ ինքն աղիք մն է հաստ եւ ամուր. եւ զկերպն զամենուն յիշած է: Եւ Գ-ին ասեն ամայի մուստաղիմ, եւ ինքն աղիք մն է հաստ եւ ըղորդ. քան զամէն լան եւ մեծ է. եւ մէկ ծարն ի նստոյտեղն ի կից է:

Այլ իմացի՛ր, որ արարիչն Աստուած զայս աղեստանս ծուռ եւ տափակ է ստեղծել, որ կերակուրն ի յամէնուն մէջն կենայ եւ գուծն առնու եւ շուտ ելանէ ի յարտաքսն. եւ յամէն ժամ մարդուն կերակուրն ուտել չի պիտանայ: Եւ վարի աղէցն հաստ լինալուն պատճառն այն է, որ աղքն այն աղեստանն արգելի եւ չի պիտենայ որ յամէն ժամ մարդն ի յարտաքս ելանէ. եւ թէ բարակ լինար՝ անճարակ էր, պիտէր որ ի դուրս ելանէր շուտ-շուտ, եւ մարդուն ամէն օր զէտ լուծման դեղի պէս գործ դնէր: Եւ այս ամէն աղէցն ի վերի ծարն ի կրծոցն ի ներքեւն ի ստամոքն ի կից է: Եւ ի յայս կարճաբանեմք, որ կարդացողքն չի նեղանան եւ յոգնին: Եւ Քրիստոսի փառք յափտեանս յափտենից. ամէն:

Կերպ ստեղծման հալաբշտին թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ հալաբշտին բնական տեղիքն ի յաճուկին ներքեւն է, եւ ինքն որպէս շիշայ է եւ վիզ ունի. եւ վիզն բարակ եւ մէջն լան. եւ այնոր համար այսպէս է որ զգոցն շատ առնու, եւ ամէն ժամ մարդ ի գոցել չերթայ: Եւ էութիւն բշտին պինտ է եւ ամուր է, այնոր համար, որ տաքութիւնն եւ սրութիւնն սաֆրային որ ի գոցն կու խառնի՝ նա զէն չի առնէ. եւ իր բերանն կտոր մի միս կայ: Եւ այլ գիտացի՛ր, որ մէկ երակ ասկից ի յերիկամն կից է, եւ մէկ երակ այլ ի ծածուկ մարմինն կից է. եւ այն Ա կտոր միսն որ ի հալաբշտին բերանն է՝ նա Բ իրքն կու պահէ, եւ յորժամ որ այն մսին եւ այն երկին վատուծութիւն հանդիպի՝ նա մարդն ի տեղն զոգէ եւ անպակաս զոցն կաթկթէ:

Եւ ասկից ի վեր յիշենք զան զօղվածն որ ի մարդուն երեւելի դիհն է: Եւ փառք արարչին, ամէն:

Կերպ վասն կազմութեան աչացն թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ արարիչն Աստուած զաչքն այնոր համար է ի փոս տեղ ստեղծեր, որ ամէն վնասէ ի գատ կենայ, եւ ինքն ի մեծ եւ պատուական զօղվածոցն է: Եւ զճակտին ոսկորն քան զերեսինն անոր համար ի դուրս արաւ, որ ի պահապան լինի աչացն եւ անվնաս, եւ ահոկն ի վերէն իջնելու է աչացն՝ նա դարձուցանէ: Եւ այլ զունքն պահապան արար աչացն, եւ յորժամ մարդն զաչքն խփէ՝ նա արտեւանունքն պահապան լինի աչացն, որ վնաս եւ փոշի եւ մուխ ի յինքն չի հասնի:

Այլ գիտացի՛ր, որ տէր Աստուած զաչքն է տապաղայ է ստեղծեր եւ Գ գիճութիւն, եւ ամէն տապաղայ եւ ամէն գիճութիւն ցեղ մն է: Եւ առաջի տապաղին ասեն մութահիմայ. եւ ինքն երեւելի է եւ զաչացն ամէն եզերքն բռնել է, եւ ինքն նօսր է եւ խիստ խսպիտակ է: Եւ Բ տապաղին զարնիէ ասեն. այնոր համար է, որ այս տապաղան պինտ է, որպէս եղջուրի նման է եւ գունն սպիտակ է: Եւ Գ տապաղին ասեն յանապի, այնոր համար, որ այս տապաղաս նման է խաղողի հատին, եւ ինքն քիչ մն ի դուրս է եկել եւ ի ներս չէ եկել եւ գունն ի սպիտակութիւն կու զարնէ: Եւ Դ տապաղային ասեն անքապութի, այնոր համար, որ ինքն նման է սարթուստին եւ նօսր է եւ նա ցանցառ, եւ գունն խիստ խսպիտակ եւ պայծառ է: Եւ Ե տապաղին ասեն շապաքայ, այն է որ նման է ինքն տղին երեսին քողին, եւ ինքն խիստ նօսր է եւ բարակ է: Եւ Զ տապաղին ասեն սուլպիէ, եւ ինքն ամուր է քան զամէն տապաղային որ յիշած է: Եւ Է տապաղին ասեն մաշիմայ: Եւ ամէն մէկին զօրութիւն կայ աստուծով. ամէն:

Եւ գորութիւն առաջի տապաղին այն է, որ զաչիչն եզերքն պատել է. բոլոր ի տեղն կենայ եւ չի ելնէ, եւ ի ժիր զաչքն պահէ աղէկ:

Եւ գորութիւն Բ տապաղային այն է, որ գոտտուպաթի ճալիտին ի գարկուցն եւ ի վնասէ պահէ. եւ ինքն որպէս գծածկոց է:

Եւ գորութիւն Գ տապաղային այն է, որ Բ-ում տապաղային կերակուր տայ. եւ զիր անրութիւն ըռուտուպաթի ճալիտէն պահէ եւ ի ժիր զաչացն լոյսն պահէ, եւ յորժամ որ մարդն պայծառ եւ պսպղուն իրք տեսնէ՝ նա աչացն լոյսն չի ցրվի եւ ի ժիր ի տեղն կենայ:

Եւ գորութիւն Դ տապաղային այն է, որ գերեք տապաղան կերակրէ եւ ըռուտուպաթի ճալիտին ի պնդութենէն եւ ի խոշորութենէն պահէ:

Եւ գորութիւն Ե տապաղային այն է, որ գտեսութեան հոգուն ի ժիր պահապան լինի ի ըռուպաթի ճալիտուն եւ կերակրէ գոտուպաթի գուգաճին իրնով:

Եւ գորութիւն Զ տապաղային այն է, որ գոտտուպաթի ճալիտին ի շիրիեանին տաքութեան որ ի տապաղայի շապաքան է՝ նա պահէ եւ չի կալէ, որ իրենն շարժումն չայնէ:

Եւ գորութիւն Է տապաղային այն է, որ ան վնասն եւ պնդութիւնն, որ աչիչն ի տանն ոսկորէն պինտ լինի՝ նա դարձուցանէ եւ զաչքն ի տեղն ամուր պահէ:

Եւ այլ գիտացի՛ր, որ այն Գ գիճութիւնն որ յիշեցի՝ յառաջի գիճութեան անունն պայիգէ ասեն, որ է ինքն իսպիտակ եւ գեճ որպէս հակիթի իսպիտակուց: Եւ այլ Բ գիճութեան ասեն ճալիտէ, եւ ինքն յիստակ է որպէս պաղ: Եւ Գ գիճութեան ասեն գուգաճի, եւ է ինքն յիստակ որպէս զապիկի հալած: Եւ այս ըռուտուպաթի ճալիտին աչացն ի մէջն է, որ է տեսութիւն աչացն, որպէս որ բոլորակին մէջն դնես կէտ մի, եւ ինքն յիստակ է եւ պայծառ եւ փայլուն, եւ զինչ որ տեսնու՛ շուտով իմանայ. եւ իր կերակուրն ի ըռուտուպաթի գուգաճուն է, այնոր համար որ ինքն ճալիտուն յետեն է, եւ ըռուտուպաթի պայգին առջեն է. եւ ճալիտուն ի ժիր ի կից լինին մէկ մէկի, եւ գողին շորութիւնն ի յիրմէն ի գատ պահէ: Եւ այլ գիտացի՛ր, որ այն Ե տապաղան որ ասացի՛ Գ տապաղան ի յառջեն է, ի ըռուտուպաթի ճալիտուն եւ պայցուն, եւ աչացն սեռութիւն երեքին մէջն է. եւ այն ջեղն որ մէջն փուճ է որ ի յղեղին առաջի փորոքէն է՝ ի յաչքն ի կից է մինչեւ ի ճալիտի գիճութիւն է եկել. եւ ի հուն աչացն պայծառութիւն եւ լոյսն. եւ այս ջղերս որ մէջն փուճ է, երբ մութն կու լինի՝ նա կու լաննայ, երբ լուս կու լինի՝ նա կու նեղնայ:

Եւ յորժամ որ այս ջղերս կու լաննայ՝ նա բնաւ ամենեւին աչքն չի տեսնուր. եւ շատ մարդիք կայ, որ աչքն լանցեր է եւ տափկցել է, իսկի չի տեսնար: Եւ բժշկապետքն այս ցառուս ինթիշար ասեն. եւ արարիչն Աստուած իսկի մարդուս գայս ցաւս չի տայ:

Եւ գլխուն կերպն եւ ըղեղան կերպն եւ իր ծածկոցնին եւ գայն երկու ջեղն, որ մէջն փուճ է, որ տաճիկն յասապի մուճավալ ասէ, եւ զլուսն այն լնելուն զճանապարհն որ ի յաչքն կու մտէ, եւ զգործն փարտանուն եւ գիճութեներուն – եւ գայս ամէնն հաւասար ի կերպ պիտի բերեն եւ ցուցանեն, որ կարդացողին եւ ուսանողին հեշտ լինի: Եւ զիս զանպիտան եւ զանարժան ծառայս յիշեցէ՛ք ի տէր, եւ Աստուած յիշէ զձեզ ի միւս անգամ գալուստն. ամէն:

ՀԱՐՑ: Չի՞նչ է որ տղայն զմերձն աղէկ տեսնու եւ ծերն գիեղին:

ՊՍՏԱՍԽԱՆԻ: Երկու լուսոյ երակն որ ասացաք ի յղեղէն գայ ի յաչքն դատարկ եւ անարին. այս Բ երակս թէ տաք է եւ չոր՝ նա մարդն ի մօտն աղէկ տեսնու եւ ի հեռուն վատ, որպէս տղայն: Եւ թէ այս երակս գեճ է եւ հով՝ ի հեռուն աղէկ տեսնու եւ ի մօտն վատ, որպէս ծերն: Եւ թէ այս Բ երակս կալուի՛ մարդն կուրանայ:

Կերպ յօրինվածոց ականջացն թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ ձեւն ականջացն այսպէս որ արարիչն Աստուած այնոր համար է ստեղծել, որ լսէ զամէն ձայն եւ հասկանայ շուտով: Եւ ինքն որպէս նախ ելքան է, եւ ծակն ականջացն ոլոր-ոլոր է, զէտ քեղիկոն. եւ Աստուած իր ողորմութենէն այնոր համար գայն հանց է արեր, որ վատ հողմն եւ կամ հող ի յինքն չի մտնու: Եւ ականջացն ջուրն այնոր համար է լեղի, որ իսկի անասուն եւ սողուն ի յինքն չի մտէ. եւ այն լեղի ջուրն սպանող է եւ ի մէկ ժամն կու սպանէ:

Կերպ ստեղծման քթն թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ քթն երեսին շնորհքն է. եւ առանց քթն երեսն շնորհք չունի. եւ քթն մէջն Բ բաժին է: Եւ գիտացի՛ր, որ այն ոսկորն գետ քանոց է, որ յառաջն յիշեցի զինքն, եւ ի յինքն Գ ծակ կայ. եւ յառաջին այն է, որ շնչին ճանապարհն է, եւ Բ այն է, որ գաղէկ եւ գվատ հոտն կարէ իմանալ, եւ Գ այն է, որ ծակովն կու իմանայ, եւ այն է որ գաւելվածն ի յղեղէն որ կու իջնու՛ եւ ի յայն ծակէն ի դուրս կու ելնէ եւ ըղեղն կու յստկի:

Կերպ շրթնացն լեզվին թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ շրթունքն դուռն է բերնին, եւ ակոսն ընկերող է լեզվին. եւ ի գրուցելուն ժամն այն մարդն որ պոկունք չունենայ՝ նա զխօսքն աղէկ չի կարել գրուցել, թէ գրուցէ՛ նա մարդ աղէկ չի կարէ հասկնալ: Եւ արարիչն Աստուած զինքն ի քնքուշ ի կակուղ մտէ՛ է ստեղծեր այնոր համար, որ մարդն զխօսքն կարենայ խօսիլ, եւ գիճութիւն յորինեց ի յինքն, որ ի ժիր գէճ կենայ:

Եւ այլ իմացի՛ր, որ լեզուն այլ ի կակուղ եւ ի քնքուշ մտէ՛ է այնոր համար, որ կարենայ շարժիլ եւ խօսիլ: Եւ լեզուն ակոսային ընկեր է, եւ յորժամ կերակուր ուտէ՛ գկերակուրն ի ներքեւ ակոսային բերէ. եւ թէ լեզուն չի լինար՝ նա կերակուրն չէր ի շարժիլ ի բերանն: Եւ լեզվին ներքեւ երկնի կայ որպէս շիրիանի. եւ ի ժիր այս երկնին ծարերն գիճութիւն պալղամին ի բերանն կու ժողվէր. եւ այս երկնուն ծարերուն բժշկապետքն սաքի պաթուլ լուսապ ստեն. եւ ստեղծման պատճառն այս Բ երկին այն է, որ Բ պատճառ կայ. եւ Ա այն է, որ ի ժիր լեզուն գէճ կենայ, եւ թէ չոր լինի լեզուն՝ դժարութեամբ խօսի. եւ Բ այն է, որ մարդն գշոր կերակուրն եւ գշոր հացն եւ գոր ինչ որ ծամէ չոր՝ նա այնէ եւ հեշտութեամբ կլնու. եւ թէ չոր լինի՝ նա դժարութեամբ կլնու: Եւ փառք Աստուծոյ եւ անմահին. ամէն:

Վասն ստեղծման ձեռացն թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ արարիչն Աստուած քանի ցեղ է օգոտութիւն եւ զօրութիւն ի ձեռքն եղիր, եւ ազգի ազգի արուեստնի եւ աղէկ բաներ եւ սպրկիկ եւ գրագիրութիւն եւ ծաղկագործութիւն, եւ ամէն իրք որ փշվի եւ աղէկ ձայն ածէ, եւ գուսնութիւն եւ զինչ որ սոցին նման է: Եւ Ե զգայութեան Ա այն է որ ի ձեռքն, գծանրութիւն եւ գթեթեութիւն, գմանր եւ զխոշորն ձեռօքն կու իմանայ: Եւ մարդուն ձեռքն որպէս գձագուն թեւն է եւ սարված է յինքն. եւ վաստակի, եւ գշարն որ ի յանձն գայ՝ նա ձեռօքն խափանէ, թէ բիր լինի եւ թէ գարկ. եւ ճշմարիտ ասպարն անձինն ձեռքն է. եւ ձեռացն զօրութիւն շատ է: Եւ ես անչաք որ ասացի՛ նա ուսնողին եւ ուսցնողին հեշտ լինի եւ աղէկ հասկնայ զխօսքն. ամէն:

Կերպ յորինվածոց ծծերուն թէ որպէս է

Գիտացի՛ր, որ ծծերուն միսն թոյլ եւ վատուժ միս է, եւ կայ ի յինքն շիրիանին երկնուն շատ երկնի. եւ կայ յինքն մէկ մէկի կից: Եւ զօրութիւն ծծին այն է, որ գտղան կերակրէ, եւ պատճառն այն է, որ տղին կերակուրն ի մօրն ի փորն յավելված արիւնն է. եւ սրտին տաքութիւնն գայն յաւելուած արիւնն ի յերկնուն ի մէջն կու եփէ, կու տանի ի յայն ճանփան, որ բնութիւն ծծին զինքն կու եփէ եւ իսպիտակ կու առնէ եւ ի յիր գուն կու դարձուցանէ: Որպէս որ տղին կերակուրն ի մօրն ի փորն յաւելուած արիւնն՝ եւ կաթն այլ ի յաւելուած արիւնէն է, որ ի յարգանդէն ի ճանապարհն ծծին գայ: Եւ յորժամ յաւելուած արիւնն եփի պատեղվորի՛ նա կաթնկեր տղին գէն առնէ: Եւ թէ ձախ ծիծն թոշմի պատեղվոր կնկանն՝ գուշակէ, որ տղան աղջիկ է, եւ թէ աջ ծիծն թոշմի՛ գուշակէ որ կտրիճ տղայ ձգէ:

Կերպ ձվերուն եւ պատմութիւն

Գիտացի՛ր, որ ձվերն տուն է սերման, եւ ինքն կակուղ եւ իսպիտակ եւ ի ցանցառ մսէ է ստեղծած, եւ ի յամէն մէկէն Ա երակ ի յերկամունքն կից է. եւ այն քնքուշ արին երկամացն ի յայն երակնովն ի ձուն կից է. եւ քիչ մն ալ կայ ի յինքն ի շիրիանուն երկնուն ի կից. եւ այն արինն, որ երկամացն ի ձուերն իջնու եւ կիսաեփ լինի այն երակնին, եւ յորժամ որ ի ձուն իջնու՝ լման եփի եւ թանձրանայ եւ կից յիրար եւ իսպիտակ լինի, եւ նոյնպէս յաւելուած արինն որ ի ծիծն երթայ, եւ արինն դառնայ ի կաթ: Եւ բարակ եւ յերկան ճանապարհ մն կայ ի ձուէն ի ծածուկ մարմինն ի կից, եւ ինքն ճանփայ է սերմին, որ ի ծածուկ մարմինն գայ: Եւ յորժամ սերմն ի ձուն եփի՝ եւ ժողովի եւ կենայ, եւ յայն ժամն որ պիտեան լինայ՝ ի ծածուկ մարմինն ի ծարէն ի դուրս գայ:

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.